

הרב שמואל פרבשטיין והרב מאיר שילוח

הלכה מאירה – הלכות שמיטה

❖ וייזק" יתמצוץ	❖ פדו - פיוקד" י' תזם י
❖ טיין י מן ' ית "זעמך"	❖ מצו ווףלמע 'זמ"
❖ כתתקדטס שימז ית זק	❖ פמקסם זלווי ז 'תזם י
❖ סיטך "' 'מקו"	❖ י זנמי ז 'תזם י
❖ דווי סך"סך יונס"קמ	❖ "שויי" זמקפמע
❖ מקיי עמך " 'מקו"	❖ מצייי צעמלפ
❖ מ"יי ית בי"י	❖ ויטך "' עמך " 'מקו"

מצות עשה לשבות בשנה שביעית מעבודת הארץ ועבודת האילנות, שנאמר: 'ושבתה הארץ שבת לה', ונאמר: 'בחריש ובקציר תשבות'. וכל העושה מלאכה מעבודת הארץ או האילנות בשנה זו - ביטל מצות עשה, ועבר על לא תעשה, שנאמר: 'שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור' [רמב"ם הלכות שמיטה ויובל (א,א) עפ"י ויקרא (כה,ד)].

מבוא - מצוות השמיטה

שתי מצוות לא תעשה מקבילות - האחת בשדה (ולא תזרע) והאחרת בכרם (ולא תזמור).

לפי הרמב"ן [שכחת העשין לדעת הרמב"ן מצוה ג] **ישנה מצוה נוספת**: "ואכלו אביוני עמך" (שמות כג,יא), "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" (ויקרא כה,ו) - שנצטוונו לאכול פירות שביעית... והנה העושה סחורה בהם עובר בעשה.¹

מדברי הרמב"ם מתבאר שישנן בשביעית שתי מצוות עשה: השמיטה - ההפקר, והשביתה - איסור המלאכה.

מצוות השמיטה, שמתחייבת לפירות השביעית, למעשה מקויימת על ידי שתי מצוות לא תעשה מקבילות - האחת בפירות האדמה (ולא תקצור) ואחרת בפירות האילן (ולא תבצור).

מצוות השביתה, שמתחייבת לקרקע בשביעית, למעשה מקויימת על ידי

רואה אותן כסעיף של מצוות השמיטה, כלומר - ההפקר. ועי' מגילת אסתר שתירץ תירוץ שונה לשיטת הרמב"ם ביחס לכל אחת משלוש מצוות האכילה שהוסיף הרמב"ן. סצוקע: מצוות השביעית כוללות שש מצוות, ולדעת הרמב"ן אחת נוספת - פיוקד" י' מ"י: עשה ושני לאוין (תשבות); לא

1. יקיי" קיי"ן: למעשה, הרמב"ן מוסיף על מצוות שמיטת ושביתה השביעית של הרמב"ם, שיש גם ציווי השייך למושג שלישי - "קדושת שביעית", וממנו נובעות מגבלות השימוש בפירות השביעית. נראה שהרמב"ם אינו רואה בהלכות אלו הוראה על קיומו של מושג חדש שכזה, אלא

כאשר עושה ע"י גוי נחשב שבעל השדה עושה בעצמו.

לכן אסור לישראל לומר לגוי לעבוד בקרקע של ישראל בשביעית. לדעת המבי"ט ומרן הרב זצ"ל, יש בזה רק איסור דרבנן של אמירה לנכרי. ולדעת ערוך השולחן (יט, ט) והמנחת חינוך יש בכך גם איסור שביתת הקרקע.⁶

האם יש הידור לקנות קרקע כדי לקיים מצוות שמיטה?

לרבים מהאנשים יש קרקע בכניסה לבית, וממילא מקיימים את מצוות השמיטה בכך ששבותים ממלאכה שם, ואף המתגורר בבניין, עפ"י רוב יש לו חלק בחצר המשותפת. מי שגר בבניין קומות ואין לו קרקע, כתב במנחת אשר (סי' כא) שלא שמענו מעולם שיש

האם מצוות שמירת השמיטה היא גם על הקרקע (איסור 'חפצא') או רק על האדם (איסור 'גברא')?

לדעת המבי"ט, איסור עבודת קרקע בשביעית (עשה ולא) הוא על האדם שעושה את הפעולה ולא על הקרקע. לכן כאשר גוי עובד בשדה ישראל, אין הישראל עובר על איסור תורה.² אך לדעת המנחת חינוך³ חובת השביתה היא גם על הקרקע.⁴ ולכן גוי העובד בקרקע ישראל, עובר הבעלים על איסור. וכתב בשבת הארץ (א, א) שלדעה זו יש בכך ביטול עשה. וכן אסור להשכיר שדה לגוי, כיוון שהשדה של ישראל⁵. במנחת אשר (סי' א) פירש שחובת השמיטה היא על האדם, אך גם כשעושה ע"י גוי, כיוון שעיקר החיוב על האדם הוא שהקרקע שלו תשבות, גם

בקרקע עובר באיסור, אך גוי שעובד בקרקע ישראל אין איסור. ראה בזה שבה"א קו"א א, א; חזו"א שביעית יז, כה.

וכך פסק ערוך השולחן (יט, ט). ולכן כאשר אומר לגוי לעבוד בשדה חוץ מאיסור דרבנן של אמירה לנכרי, עובר גם על איסור דאורייתא של שביתת הארץ (אך כיום השמיטה מדרבנן). וכך דעת המנחת חינוך וכתב שאסור לזרוע סמוך לשביעית אילן סרק (ללא גוש אדמה) כיון שהארץ תקלוט את העץ בשביעית ולכן יש לשתול 14 יום לפני השמיטה. אך דעת החזו"א שמוטר לשתול עד השמיטה.

יקי" קיין: ועי' חזו"א שביעית יז, כה), שכתב שיש בזה מחלוקת ראשונים: לדעת הריטב"א ותוס' רבנו אלחנן, מן התורה אדם מצווה על שביתת שדהו (וכן נ"ל מסקנת התוס' רי"ד ע"ז טו, ב), ואילו לדעת תוס' (הנדפס עה"ג ע"ז טו, ב) והרמב"ם פ"א ה"א, אין אדם מצווה על שביתת שדהו מן התורה, והלכה כמותם. והיה מקום להשיג על דקדוקיו בדברי התוס' ובדברי הרמב"ם, אך כיון ששביעית בזה"ז דרבנן, ניתן לסמוך על המקילים שהוא איסור דרבנן.

תורע; לא תזמור); פיוק" י' ת"ם י: עשה ושני לאוין (תשמטנה; לא תקצור; לא תבצור); פיוק" ויט" " 'מקו': עשה (לאכלה).

2. כך גם דעת המהרי"ט, וכך פסקו בפאת השולחן ומרן הרב זצ"ל (שבת הארץ, קונטרס אחרון א). לדעה זו, מותר להשכיר שדהו לגוי לפני השביעית, ולא יאמר לו במפורש לעבוד בשדה משום איסור אמירה לנכרי, ויש לעשות זאת בהבלעה (שמשכיר לו גם זמן לפני ואחרי השביעית), על מנת שלא יהיה ניכר שמשכירו לשם עבודה בשביעית, אך זו מעלה בעלמא והרחקה מן הכיעור [ע' שבת הארץ (א, א), הרב אויערבאך (מעדני ארץ ס' יג)]. ועיין באור לצייון (עמ' קכד) שכתב שבן ספרד הגר בבניין משותף, וחלק מדיירי הבניין עובדים בגינה, יאמר לוועד הבית שהכסף שמשלם אינו עבור הגינות. אך אינו צריך להפקיר חלקו בקרקע, כיוון שסומכין על הדעות שאיסור העבודה הוא על האדם (וי"א שצריך להפקיר את חלקו, כיוון שחוששים שחיוב השמיטה הוא גם על הקרקע).

3. יקיי" קיין: כ"כ במנחת חינוך מצוה קיב, אך קדמו בזה המהרש"ל ב"מ ז, א בהגהתו על תוד"ה 'אבל הכא'.

4. יש המחלקים שאף לסוברים שהחיוב הוא על הקרקע, רק כאשר ישראל בר חיוב עובד

כתב שיש גם ס"ס להקל, וכשיש ס"ס להקל וס"ס להחמיר - הוי ליה ספיקא דרבנן להקל].

הגדרת בית

א. מקום מקורה - י"א שהגג צריך להיות גג אטום המונע כניסת גשמים [שביתת השדה (עמ' רד), ולמד שכך דעת החזו"א (מעשרות ז, ה), הגר"ש ישראלי (קטיף שביעית עמ' 103)]. **וי"א שכל כיסוי שצפיפות החומר שבו מרובה על הפרוץ כגון רשת צפופה נחשב כגג** [קטיף שביעית (עמ' 103), וכתב שכך דעת הרב מרדכי אליהו, ועיין גם משפט כהן (סי עג)].

ב. גובה הגג - צריך להיות מעל 80 ס"מ [הגר"ש ואזנר (הליכות שדה 72 עמ' 19), קטיף שביעית (עמ' 103)].

ג. דפנות - בחזו"א (כב, א) כתב: 'אולי צריך מחיצות י' טפחים', אך יש אחרונים שנראה מדבריהן שאין צריך מחיצות [שו"ת הר צבי (זרעים ח"ב, לד ד"ה וכן), עיין גם משפט כהן (סי עג)]. **למעשה, כשאפשר - ראוי לעשות דפנות** [קטיף שביעית (עמ' 103), שביתת השדה (עמ' רד), ובספר בצאת השנה (עמ' מב, מח) כתב יש המהדרים לעשות מחיצה].

ד. קבוע - נחלקו הפוסקים האם צריך שהגג יהיה קבוע. לדעת החזו"א (כב, א) המבנה צריך להיות קבוע, אך דעת שו"ת הר צבי (שם) נראה שאף מבנה עראי דינו כבית. **למעשה, כתבו בספר שביתת השדה (עמ' רד) ובקטיף שביעית (עמ' 103) שצריך גג קבוע.**

עציץ הנמצא במרפסת - אם המרפסת אינה מקורה, אין דינה כבית, ונוהגים בה דיני שביעית, אף שהעציץ נמצא בתוך כלי ועל מרצפות ומנותק מהקרקע. אם המרפסת מקורה, דינה כבית, ואין בה דיני שביעית, וראוי להקפיד גם על מחיצות של 80 ס"מ.

מדת חסידות להיכנס בחיוב מצווה שהיא בשב ואל תעשה [שאף בהפקרת הפירות, עיקר המצווה הוא בשב ואל תעשה - שלא לנהוג מנהג בעלים בפירות שביעית]. לדבריו, אף אם נאמר דיש מצווה בכך שיש לאדם קרקע בארץ ישראל שהוא משבית, מ"מ עדיף לתמוך בחקלאי הארץ, גיבורי כח עושי דברו, המשביתים שדותיהם באמת. כך פסק גם הרב שטרנבוך [תשובות והנהגות (ח"ה, שא)], והוסיף שאין לחפש סרד מצווה כשאפשר לקיים מצוות שביעית ממש ע"י תמיכה בחקלאים, כמו מי שמחזיק תלמיד חכם, שחולק שכרו עימו.

דיני צמחים שבבית

איסורי שביעית בתוך בית - בירושלמי (ערלה פ"א, סוף הלכה ב) הסתפקו באילן שנטעו בתוך הבית אם נוהג בו שביעית משום דכתיב 'ושבתה הארץ שבת לה'. כלומר, דעל כל מה שבארץ חל שביעית, או כיוון שכתוב 'שדך לא תזרע', וזה אינו בכלל 'שדך', אלא בית - אינו נוהג בו דיני שביעית. נחלקו האחרונים כיצד יש לנהוג.

למעשה, לדעת ערוך השלחן (שמיטה טז, א), החזו"ע (שביעית עמ' קמד), ושו"ת אבן ישראל (ח"ח, עד) כיוון ששביעית בזמן הזה מדרבנן, ספק דרבנן להקל, ולכן אין שביעית נוהגת בתוך הבית כלל, ומותר לזרוע בקרקע הנמצאת בתוך בית בשביעית, ואין בפירות ובירקות שצמחו שם קדושת שביעית. אך דעת החזו"א (כב, א), שבט הלוי (ו, קסז), והאור לציון (עמ' כז), שדיני שביעית חלים בבית. טעמם: אף ששביעית בזמן הזה מדרבנן, עיקר דיני שביעית הם מהתורה [ועוד שיש ספק ספיקא להחמיר - ספק הירושלמי, ועוד שלדעת הרמב"ם נראה שיש אסור מדרבנן בגידול בבית. אך בחזו"ע

חוצצת⁸, מותר לעשות בו את כל המלאכות באופן רגיל. כמו כן, מותר לפתוח חלון כנגד עציץ שבבית לצורך תועלת הצמח, וכן להעבירו בבית למקום שיש שמש. במה שגדל בעציץ זה אין קדושת שביעית ואין בו איסור ספיחין [שאין איסור ספיחין בגידול שנמצא בתוך בית, דרך אמונה (ד, יז), מנחת שלמה (ח"ג, קנח אות יב). ובמינים החייבים במעשרות, יש להפריש מעשרות ללא ברכה].

וכן מותר לזרוע בבית שעועית, חומוס וכדו' בצלחת עם צמר גפן, וכן להנביט גרעינים במים.

עציץ שאינו נקוב הנמצא חוץ לבית - יש בו דיני שביעית מדרבנן [שו"ת נחפה בכסף (ח"א יו"ד ה) למהר"י נבון, חזו"א (שביעית כב, א), דרך אמונה (א, נה), שבט הלוי (ח"ו, קסז), מאמר מרדכי (ח"ה עמ' קצו)].

עציץ שיש בו ארבעים סאה - לדעת החזו"א (דרך אמונה פ"א, שעה"צ קט), נחשב לקרקע, ואינו נחשב לעציץ שאינו נקוב. וכך פסק הגר"מ אליהו (מאמר מרדכי ח"ה עמ' קצו). גם במנחת אשר (ס' ז אות ג) כתב שאדניות גדולות וכבדות דינם כמחובר לקרקע, כיוון שהן קבועות במקומן, והרי זה דומה למה שכתב בשו"ת הרא"ש (כלל ב ס' ד) שגינה שנטעה על הגג הוי כמחובר ממש וחייב בערלה,

גידול בחממות - נחלקו האחרונים האם חממות דינם כבית. דעת הגר"ש זאזנר (במכתב, בסוף ספר משפטי ארץ) הגר"מ אליהו (מאמר מרדכי ח"ה עמ' קצו), והחזו"ע (עמ' קנד) שחממה דינה כבית. טעמים: הירושלמי הסתפק האם בית הוא בכלל שדה. כיוון שהצד לפטור בית נלמד מהמילה 'שדה' - ולא בית, גזירת הכתוב היא לפטור בכל עניין, ואף במצב שמועיל לצמחים כחממה - דינו כבית. לעומתם, דעת החוט שני (א, א) והרב אלישיב (במכתב, משפטי ארץ עמ' 245-255) שחממה אין דינה כבית, כיוון שחממה מועילה לגידול הצמחים, אך במצב שאין הגידול בחממה מועיל, כגון בגידולים בזמן הקיץ, שרגילים להסיר את הגג, דין החממה כבית.

למעשה, מותר לזרוע בבית וחממה בעציץ שאינו נקוב⁷ [מנחת שלמה (ח"א נא, ז), הגר"ש עמאר (כרם שלמה שביעית ח"ב, א, ח"א סי' ד, ו), הגר"מ אליהו (מאמר מרדכי עמ' מד), מנחת אשר (עמ' יח). גם בחזו"א כתב שהמיקל במצב מנותק בבית יש לו על מה שיסמוך, וכך דעת שבט הלוי (י, קצט)].

עציץ שנמצא בתוך הבית - כיוון שדין העציץ כאינו נקוב, שהרי יש חציצה מהקרקע, שבד"כ ישנו כלי תחת העציץ, וגם כאשר אין כלי, רצפת הבית

חוצצות בינו לבין הקרקע [כך פסקו החזו"ע (שבת ד' עמ' עא), מנחת אשר (ס' ז), אור לציון (ח"ב כו, ט), ברית עולם (שבת קוצר טו, טז), שביתת השדה (עמ' רכז), וכתב שכן דעת הרב מאיר ברנדסופר. ואף שדעת הרב זאזנר (מנחת שלמה א, מא) ושבת הלוי לחשוש שהרצפה אינה חוצצת, למעשה יש לצרף את השיטות שבבית אין כלל דיני שביעית אף בעציץ נקוב, שכך פסקו פאת השלחן (כ, כד) וערוך השלחן (שמיטה טז, א)].

7. וכיוון שאין קדושת שביעית בפירות - יש להפריש מעשרות. אך יש להפריש ללא ברכה, כיוון שנחלקו הרמב"ם והראב"ד האם דבר הגדל בבית חייב במעשרות, שלדעת הרמב"ם חייב ולדעת הראב"ד פטור [דרך אמונה (מעשרות פ"א ציון הלכה צט)]. ויפריש מעשר עני [שביתת השדה (עמ' שפט)]. ובקטיף שביעית (עמ' 112) כתבו שיש להפריש מספק מעשר עני וגם מעשר שני, ויעשה תנאי.
8. יחוש "ימ" - עציץ נקוב המונח על רצפת הבית דינו כאינו נקוב, כיוון שהמרצפות

גידולי מים [ללא אדמה] - מותר לגדל גידולי מים בשביעית, מפני שאינו 'שדה' ואינו 'ארץ', ולא נאסר נכך למדו בדעת הרמב"ם (שביעית א,ו) ספר השמיטה (ח"ב ח,ב), חזו"ע (עמ' קנא) הגר"מ אליהו (מאמר מרדכי עמ' מה), שביתת השדה (עמ' רל). אולם, יש אומרים שגידולי מים נחשבים לזריעה רגילה, ואסורים אף בעציץ שאינו נקוב [המהרי"ל דיסקין (כז, א) ושו"ת הר צבי (זרעים ב ס' לא) ובאור לציון (עמ' כה) כתב שגידולי מים אסורים, אך בעציץ שאינו נקוב מותר].

טיפול בחצר בשמיטה

המלאכות האסורות מהתורה - 'שדך לא תזרע, וכרמך לא תזמור את ספיך קצירך לא תקצור, ואת ענבי נזירך לא תבצור' [ויקרא כה, ג-ג]. נמצאנו למדים שבשמיטה אסורות מן התורה ארבע מלאכות. זריעה, זמירה, קצירה, ובצירה [רמב"ם א,ב].

חרישה⁹ - לדעת הר"ש (שביעית ב,ב) חרישה אסורה מהתורה (כאשר שביעית מהתורה¹⁰). כך פסקו להלכה בחזו"א (שביעית ז,א) בדרך אמונה (עמ' 190 ס"ק וי) והרב שלמה עמאר (כרם שלמה שביעית ג,א) אך י"א שאסורה מדרבנן [קריית ספר למבי"ט (שמיטה פ"א), וכך למד האור לציון (שביעית עמ' קכד) בדעת הרמב"ם].

והובא להלכה בשו"ע (יו"ד רצד,כו). לעומתם, לדעת הרב שלמה עמאר (כרם שלמה ח"ב עמ' קי) והרב דוב ליאור (דבר חברון יו"ד ח"ב ס' תקב), אף עציץ גדול מאוד שאי אפשר לטלטלו, וכן מצע מנותק - דינו כעציץ שאינו נקוב, וכשהוא בתוך בית או חממה אין בו דיני שביעית. ומה שפסק השו"ע את תשובת הרא"ש הוא רק לעניין ערלה ולא לעניין שביעית, עיין שם בטעם הדבר. ועוד, שאפשר שאף הרא"ש אמר דבריו דווקא בגג ולא בעציצים גדולים. ואין ללמוד מדיני טומאה וטהרה, ששם יש חילוק בגודל הכלים, כיוון שיש לימוד מיוחד משק שמטלטל מלא וריקן וכו' שהוא דין בהלכות טומאה בלבד. ועוד, שעושים את העציץ והמצע מנותק בכוונה כדי לנתק מהקרקע.

מותר להוציא עציץ נקוב מביתו בשמיטה כגון במצב של מעבר דירה או באופן זמני לניקיון הבית, כיוון שאינו מתכוון לגידול הצמח. המחמיר ישם צלחת חוצצת מתחת העציץ, וכך דינו כאינו נקוב [אור לציון (עמ' כח), מנחת שלמה (ח"ג, קנח,ו), מנחת אשר (שביעית ס' ז) ספר השמיטה (פ"א ו-ז)]. אך אסור להעביר עציץ אף שאינו נקוב מהבית לחוץ, לשם השבחה מהאוויר והשמש [מנחת שלמה (ח"א מא,ג), מנחת אשר (ס' לג), שביתת השדה (עמ' רכט)].

עציץ נקוב - מותר להניחו על גבי דבר שמנתקו מהקרקע, ולכן מותר להכניס עציץ מהגינה לבית [שביתת השדה (עמ' רכח)].

10. בזמן הזה שביעית מדרבנן [כך פסקו להלכה הבית יוסף (יו"ד ס"י שלא יט,א, ד"ה 'ושביעית'), פאת השולחן (פכ"א סע' נב, פכ"ג סע' כג), חזו"א (שביעית ג,ח), שו"ת יבי"א (ח"י קונט' 'השמיטה' ס' לו, לט)]. ובטעם דברי רבי ששביעית מדרבנן ע"י רש"י (גיטין לו. ד"ה 'שביעית', 'בזמן'), חינוך (מצווה פד).

9. חטיי לימ' י - דעת הרב ישראלי שכל חפירה במחרשה בקרקע דינה כחרישה כמו במלאכת שבת. אך דעת החזו"א שרק חרישה בעומק הקרקע או הכנת השדה לשתילת זרעים אסורה מהתורה אך קילטור לצורך אוורור הקרקע, כיוון שאינו בעומק הקרקע - אינו אסור מהתורה (קטיף שביעית עמ' 39).

למטרה אחרת, מותר. והוא הדין לחצר הסמוך לביתו שהבית מוכיח עליו שכוונתו לנקיון ולא לעבודת הקרקע שכן הדרך לנקות את החצר. נספר השמיטה (ח"א ה,ד), שו"ת אז נדברו (ד,יד), אור לציון (עמ' לג), ילקוט יוסף (עמ' רצז) בשם הרב עובדיה, הליכות שמיטה (עמ' מח). ועיין בדרך אמונה (א,טז) באור הלכה, ובמעדני ארץ (בסוף הספר ח,י) בדעת הגרשו"א.

וכן מותר לסלק אבנים משבילי הליכה או ממגרשי אדמה של משחקי ילדים, מפני שהוא תולדת בונה ולא נאסר [משפטי ארץ (עמ' 56) ע"פ אגלי טל].

מנכש - נכוש עשבים שסביב לצמחים אסור מדרבנן (תולדה של זורע). אך אם יש חשש להשתלטותם של העשבים על הצמחים ולגרימת נזק (ובהגדרת נזק יש לעשות שאלת חכם), מותר לרסס או לכסח ע"י חרמש, ואם יש צורך אפשר גם לעקור ביד או מעדר [חזו"א (כא,יז)]. אך לא יעדור את האדמה שסביב העשב, שהוא תולדת חורש, אלא רק את מקום העשב [משפטי ארץ (עמ' 45)].

חצרות ושטחים פתוחים (של אדמה, גם אם אין רגילות לזרוע שם) - מותר לכסח ע"י חרמש את העשבים לצורך נוי, או לצורך בני הבית, כגון שיש עשבים גדולים ורוצים הילדים לשחק שם. וכן כשיש חשש לנחשים וכדו' מותר, אך לא ינכש מהשורש משום חשש מראית עין שמכין את המקום לשתילה [משפטי

וְצִי"י. וכתב בדרך אמונה (באור הלכה סוף פרק ב) שבור מותר כיוון שעושה חפירה גדולה ועמוקה, ואין דרך לזרוע בבור עמוק. וכן מותר לעשות אמת המים אף שאינה עמוקה, כיוון שכולי עלמא ידעי שחצר צריכה אמת המים וגדר בינו לרה"ר. אך לא כולם יודעים ששדה זו צריכה גדר בינו לבין חבירו ולכן יש חשד שחופר לצורך זריעה.

תולדות חרישה שאסורות מדרבנן - החופר גומא¹¹. המפורר גושי אדמה, מילוי או יישור קרקע. סילוק אבנים ועצים, זיבול, כולם אסורים מדרבנן משום תולדות של חורש [רמב"ם (א.יג-יד ופ' ב.יא), אגלי טל (חורש ה,ט)].

איסור חפירה וחרישה הוא רק כאשר מתכוון לצורך הקרקע, אבל **אם חופר לצורך אחר**¹² כגון לצורך בור מים או תשתיות - מותר [רמב"ם (ב,יד) דרך אמונה (א,כד)], ויפנה את החול מחצרו. ואסור לפזר את האדמה בצורה המועילה לחצר, אלא יש לצבור את האדמה בערימות [עין דרך עשייתם ברמב"ם (ב,יד) ודרך אמונה (ב,קו) ובמשפטי ארץ (עמ' 59)].

ניקוי החצר (אף שיש שם אדמה או דשא) - מותר לנקות את החצר מעצים, עלים ושאר פסולת, כיוון שאין כוונתו אלא לנקיון. וכן מותר לעקור שיחים וענפים המפריעים לשבת או לעבור. ואין בזה חשש מראית העין, כיוון שהיא חצרו וגינתו הסמוכים לבית, ודרך אנשים לנקותם. וטוב לעשות פעולה שמוכיחה שכוונתו לניקיון, כגון שמניח שם כסאות וכדו'.

ולמדו האחרונים דין זה מהרמב"ם (א,יז; ע"פ ירושלמי פ"ד ה"א), שכתב: 'אם היתה בהמתו עומדת בתוך שדהו - מלקט ומביא לפניו. וכן אם היתה שם כירתו - מלקט הכל ומדליק, שכירתו מוכחת עליו'. ואף שאסור ליפות את הקרקע משום תולדה של מלאכת חורש, כיוון שניכר שהפעולה נעשית

11. חט"י" ק"שיי - כתב בדרך אמונה (א,כב) שחופר הוא כשהפעולה נעשית במקום אחד, וחורש הוא בשטח מהקרקע. ובפאת השולחן כתב שחורש הוא במחרשה בבהמות, וחופר הוא בידי אדם ובכלי ברזל.
12. פסק הרמב"ם (א,ט) (ב,יד) שמותר לחפור אמת המים ובור שיח ומערה, ומותר לעשות גדר בינו לבין רה"ר, אבל מן ס' מ' ל' מ' -

ניכר יש להקל שזמירה בשאר אילנות חוץ מגפן אסורה מדרבנן.

אילן סרק אסור בזמירה מדרבנן [אור לציון (על הרמב"ם א,ה), ברית עולם (עמ' קא) וכך פסקו בכרם ציון (ד,א), שביתת השדה (עמ' קלב), אך בשבת הארץ (א,טו) כתב שאסור מהתורה].

אסור לחתוך קוצים באילן כדי למנוע נזק לפירות [דרך אמונה (א,מח), שבת הארץ (א,ה)].

וכתב בילקוט יוסף (עמ' רעז) שאם הקוצים גורמים לקלקול הפרי מותר להסיר הקוצים, אך אם הקוצים רק מונעים מהפרי את שלימות גידולו אין להסירן וכך פסק בהליכות שמיטה (עמ' נא).

לחתוך קוצים למניעת חסרון באתרוג - דעת הרב אלישיב [דרך אמונה (פ"א ציון הלכה קעט)] שאסור. אך בשביתת השדה (עמ' קנ-קנד) ובהליכות שמיטה (עמ' נב) כתבו להקל [ועיין ברית עולם (א,לח) לרב זילבר שלדעת האומרים שמלאכות לאוקמי מותרות אף בגוף האילן מותר לחתוך קוצים בשביל האתרוג, דכל דקירה בקוף עלול לפסול את האתרוג, ונחשב הפסד הפרי].

כיסוח דשא וגדר חיה - אם מטרת הכיסוח היא שהדשא יצמח - אסור. אך אם הדשא התפשט היטב במקומו, והמטרה היא לשם נוי בלבד - מותר. וכן הדין בגדר חיה, אם לא התמלאה כראוי, וגוזם כדי להצמיחה - אסור, אך אם התמלאה כראוי ואין מטרת הגיזום להצמיחה, אלא לדכא את הצימוח שלא יתפשט וישאר בצורתו - מותר [חזו"ע (עמ' קנה), מנחת אשר (שביעית ס']

שכתב שאין היתר לאוקמי בפירות שביעית, שהתורה הפקירתם, ולכן לא ניתן להתייחס לאבדנם כ'פסידא'.

ארץ (עמ' 56) ועי' גם עמ' 46 הע' 23]. **הערת עורך:** בשטח סלול, מרוצף, שביל, מדרכה או מגרש חצץ - מותר גם לעקור מהשורש, כיון שניכר שאינו מקום שמיועד לזריעה.

דילול פרחים מהעץ - אסור לעשות דילול פרחים לצורך האילן, מפני שיש בכך חשש של מלאכת קוצר [ערוך השולחן (כא, ב)], ויש אומרים שיש בדילול חשש זומר [עייין פאת השולחן (כג יב)]. כאשר הדילול נצרך למניעת נזק בעץ או שללא הדילול לא יבשילו הפירות,¹³ או שהפירות קטנים בצורה שלא יאכלו, מותר לדלל פרחים או מספר ימים לאחר נפילת הפרח כשהפירות קטנים מאוד, אך כאשר הפרי הגיע לכלל בוסר חל עליו איסור הפסד פירות שביעית [שביתת השדה (עמ' קנה), הרב אריאל (באהלה של תורה ח"ג,מו), ועיין בשו"ת שמע שלמה (ח"ח סימן 1)].

זמירה - אסור לחתוך ענפים לצורך צימוח האילן, אך כשחותך שלא לצורך האילן - יש מצבים שונים שמותר לחתוך, ויגזום ללא דקדוק. [רמב"ם (פה"מ ד,ד-1). דרך אמונה (א,יב)].

זמירה בשאר אילנות - לדעת החזו"א (כא,טו) והדרך אמונה (א,יב) דווקא בגפן הזמירה אסורה מהתורה כיוון שטיב הזמירה בו שונה, אך בשאר אילנות האיסור מדרבנן. אך דעת הרדב"ז ברמב"ם (א,ב) שבכל האילנות הזמירה אסורה מהתורה, וכך כתב באור לציון בפירושו על הרמב"ם. וכתב במנחת אשר (עמ' יז) שלמעשה במקום הפסד

13. יקיי" קיי"ן: יש לציין כי היתר הדילול לצורך הפירות, שהסכימו לו רבים מן האחרונים מדין 'לאוקמי פירא', הוא שלא כדעת הרא"ה בשו"ת משפט כהן סי' עט ובשבה"א א, ה,

לחולקים על החזו"א, אם מדובר בעצי סרק, י"א שאסורים מדרבנן. ועוד, שאפשר שהזמירה נעשתה במקום שאינו מועיל לצימוח אלא רק לעיצוב העץ ולכן אין איסור דאורייתא. ועוד, שאין האיסור בסכך עצמו, שניתן היה לקוצצו בהיתר, ולכן אין המצווה באה בעבירה, ואף שכל עוד לא נקצץ לא היה כשר לסכך, הרי המצווה נעשית לאחר שכלתה כבר העבירה, שלא נאסרו הענפים בהנאה. וכן פסק הרב אריאל בשו"ת באהלה של תורה (סימן ל).

אדם המתגורר בבניין שיש בו חצר משותפת וחלק מדיירי הבניין אינם שומרים שמיטה - כדי שלא יעבור על איסור, עליו להפקיר את חלקו בחצר בפני שלושה [דרך אמונה (עמ' צו אות ט), חזו"ע (עמ' קנה)]. ויכול להפקירו רק לשנת השמיטה, ולאחר השמיטה יחזור להיות שלו [הליכות שמיטה ולמד כן מהמשני"ב (רמז, יח) ועיין גם בשערי יושר (שער ה' פרק כג)]. הכסף שמשלם לוועד הבית, יאמר שהוא רק על ניקיון החצר ושאר דברים המותרים בשמיטה [דרך אמונה (שם)].

ולדעת האור לציון (עמ' לד), מעיקר הדין אינו צריך להפקיר את חצרו, ויתנה שהכסף שמשלם אינו על הטיפול בגינה אלא עבור הוצאות ועד הבית, וכך פסק בילקוט יוסף. והטעם שהעיקר בדעת הרמב"ם שאיסור העבודה בשמיטה הוא על האדם העובד בקרקע, ואם אחר עובד בקרקע שלו בניגוד לרצונו - אינו עובר איסור, ועוד ששביעית בזמן הזה דרבנן. ולכן אין השותף שעושים מלאכות בחצרו עובר איסור. [אך כל זה לדעת הסוברים שבשמיטה איסור המלאכה הוא על האדם, אך למעשה רבים חוששים לדעות שאיסור השמיטה הוא על הקרקע של האדם שצריכה לשבות, ולכן יש אומרים שצריך להפקיר]. ואם עושים בגינה רק מלאכות דרבנן, יש שכתבו שאינו חייב להפקיר.

כה), הליכות שמיטה (עמ' מז), שביתת השדה (עמ' קעה), קטיף שביעית (עמ' 234). אך יש מחמירים ואוסרים לגזום דשא ושיחים גם למטרת נוי [ספר השמיטה (עמ' יט), הרב נבנצל (ביצחק יקרא ח"ו סוף הספר עמ' יב), חוט שני (עמ' קמב), ועיין בדרך אמונה (פרק א סעי' כ באור הלכה ד"ה המזנב) שהסתפק האם מותר לעשות מלאכה לצורך נוי, ונשאר בצ"ע].

גיזום לצורך שימוש בעצים הנגזמים, כגון שאוסף עצים למדורה - מותר. וכן מותר לחתוך ענף שמפריע למעבר [במשנה (ד, ו): 'המזנב בגפנים והקוצץ קנים - ר"ע אומר: קוצץ כדרכו'. כך פסק הרמב"ם (א, יט-כ). ועיין בדרך אמונה (א, קנ"ט וציון הלכה רפג) שהטעם הוא שכל זימור צריך דקדוק וחכמה, ולכן אם אינו חותך בדקדוק ולשם הצמחה מותר. וכתב שכך דעת החזו"א. וכן פסק במאמר מרדכי (שביעית עמ' ט)].

חיתוך סכך לסוכות - לאדם שאינו מומחה מותר לחתוך כדרכו, כיוון שאינו זומר בדקדוק אינו צריך לעשות שינוי, וגנן הבקיא בגיזום צריך לחתוך בשינוי, דהיינו לא בדרך הרגילה והמקצועית של הגיזום [דרך אמונה (שם), שביתת השדה (עמ' קלא)].

אולם, כל עץ פרי שיש עליו פירות שהגיעו לשלב הבוסר אסור לחתוך את הענף משום הפסד פירות שביעית עד שהפרי יהיה ראוי לאכילה [משנה שביעית ד, י; שביתת השדה (עמ' קנו)].

ש. סכך שנגזם באיסור (נגזם ע"י גנן לצורך גידול העץ) האם מותר לסכך בו או שיש חשש מצד מצוה הבאה בעבירה?

ת. מותר לסכך אף שנגזם באיסור. הטעם: כיון שיש אומרים שבאיסור דרבנן לא אומרים מצוה הבאה בעבירה, [עיין שו"ע (או"ח סי' תרמט סעי' ה)] ושביעית בזמן הזה דרבנן. ועוד, שדעת החזו"א שרק גפן אסור לזמור מהתורה ובשאר עצים איסור הגיזום הוא מדרבנן. ואף

(עמ' לא-ב), הרב קרליץ (חוט שני שביעית עמ' קכג) והרב ישראלי [קטיף שביעית]. שכשמותר להשקות, אין הגבלה בכמות המים ומותר להשקות את הצמח כרגיל. אך בספר ברית עולם (א, עה) כתב שאף שאת כמות המים בזמן ההשקיה לא צריך להגביל, יש למעט במספר הפעמים של ההשקות. וכך פסקו בשביתת השדה (עמ' קמב), הליכות שמיטה (עמ' מה). וכך נראה דעת הש"כ (סז הע' סג).

לסיכום - צמחים שאם לא ישקו אותם יגרם נזק לצמח - מותר להשקותם בשמיטה, ואינו צריך לצמצם בכמות המים בכל השקיה, אך ראוי לצמצם את מספר הפעמים שמשקה.

הפעלת מחשב מערב השמיטה

(להרווחה, שכן כשיש חשש הפסד לצמחים - מותר) - נחלקו הפוסקים האם מותר להפעיל מחשב השקיה מערב השמיטה. דעת שבט הלוי (י"ה) שאסור, וטעמו: כל פעולה שנעשית מכח מעשה האדם - מתייחסת אליו, והרי היא נחשבת עבודת האדם, ונמצא שהארץ אינה שובתת. וכך פסקו בחוט שני (שביעית עמ' קכז) ובשו"ת תשובות ונהגות (ח"ו יו"ד ריז).

אך דעת הרב אלישיב (ישא יוסף חלק ה שביעית סי' ד) שמותר לכוון מחשב מערב שביעית, אפילו אם משקה להרווחה, אך אסור לשנות את פעולת המחשב במהלך השמיטה. טעמו: אף לסוברים שחיוב השביתה היא על הקרקע, דוקא כשעושה מלאכה, אבל מה שנעשה ע"י מחשב שהופעל לפני השמיטה - חשיב מלאכה הנעשית מאליה (כמו גשם), ואין בו שום איסור. וכן הדבר דומה לדברי החזו"א שהתיר

ודעת המנחת אשר (עמ' קמב) שאין ההפקר מועיל, כיוון שאין להפקר שום משמעות מעשית, ואין לזוכה שום הנאה מההפקר ואין לו דרך לממש את קניינו. ועוד, שע"פ החוק, בהפקר זה אינו נפטר מהתחייבויותיו כלפי שכניו. ועוד, שבעלותו של האדם ברכוש המשותף של הבית אינה תוצאה של קניין בחלקים אלו, אלא בעלות נגזרת מכח בעלותו על הדירה שבבניין, ולכן אף אם יפקיר - הבעלות תתחדש עקב בעלותו על הדירה. לאור זאת, יתאמץ לשכנע את שכניו שלא יעבדו בעבודות האסורות. ואם אין בידו להשפיע עליהם - יגלה דעתו שלא ניחא ליה בעבודה.

השקיה בשמיטה

אסור מהתורה לזרוע וכן אסור לנטוע אילנות. השקיה היא תולדה של זרוע או חורש ואסורה מדרבנן, אך במקום שיש הפסד לצמח - מותר, ולכן, כל צמח שנפסד במניעת ההשקיה הוא בכלל בית השלחין שמותר להשקותו [עיין גמ' מו"ק (ב:), רמב"ם (א, ח), חזו"א (טז, ד), משמרת שביעית (עמ' סב) ¹⁴].

ובקרקע ללא צמחים אין איסור לשפוך מים, מפני שאין בכך פעולת זריעה, ואינו נחשב חורש [עיין משנ"ב סי' שלו שעה"צ (לו)] אלא כאשר מרטיב את הקרקע לצורך שתילת צמחים, אך בסתם שפיכת מים על קרקע אין איסור.

ש. האם צריך לצמצם את כמות ההשקיה?

ת. כתב הדרכי משה (תקלז, א) בשם רבינו ירוחם שבחול המועד אין צריך לצמצם בהשקיה, וכתבו האחרונים שהוא הדין בשביעית. וכך פסקו האור לציון

להשקותם. אך באור לציון כתב שאף הפסד שלא ישאר בקביעות מותר.

14. דעת הרב אלישיב [משפטי ארץ (עמ' 43)] שצמחים שיגרם להם נזק שאינו קבוע אסור

בגמ' מועד קטן (ג.) איתא 'אין מפסגין באילן' ופרש"י קושרין האילן כשהוא צעיר. והר"ן פירש: אילן שענפיו נוטין לכאן ולכאן קושרים אותם שיעלו למעלה ולא יכבידו על גוף האילן (כמו שמצוי בעץ אפרסמון).

ולכן אסור לקשור את האילן לעמוד לצורך העץ (כגון שיגדל העץ ישר. או לקשור את הענפים כדי שלא יכבידו עליהם הפירות, או כדי שהצמח יגדל לגובה) (הרב נבנצל 'ביצחק יקרא' ח"ו בסוף הספר עמ' יב), אך אם יהיה נזק גדול לעץ, כגון שישבר העץ - מותר לסמוך (שביתת השדה עמ' קנה).

ריסוס עצים נגד מזיקים - נחלקו הפוסקים: לדעת החזו"א, והדרך אמונה - אסור לרסס את האילן, אף כשיש צורך למנוע היזק מהעץ, משום שנראה עבודה משמעותית. ולדעת האור לציון (עמ' לב) - אף שיש לאסור ריסוס בגוף האילן, מותר לרסס עשבים הנמצאים סביב הצמח וברי לו שזיקו לצמח כיוון שאינם בגוף האילן. ולדעת הרב שטרנבוך (שמיטה כהלכתה עמ' יח) למעשה, מותר לרסס נגד מזיקים ומחלות הגורמים נזק לעצים או לרוב היבול. וכך פסקו בבית עולם (א, לב), ילקוט יוסף (עמ' רצ), ושביתת השדה (עמ' קמו).

לסיכום - ריסוס שאינו למניעת נזק אסור. ריסוס שימנע נזק באילן נחלקו

לנטוע עצי סרק סמוך לר"ה אף שהקליטה היא בשביעית (בשו"ת תשובות והנהגות כתב לדחות ולחלק בן פעולה טבעית שהותרה בערב השמיטה לפעולה שאינה טבעית כמו הפעלת מחשב). וכך פסק להקל בספר משמרת שביעית (עמ' סד) וכן צידד להתיר הרב אשר וייס (שביעית סימן כד).

נטילת ידיים או גריפת מים לצינור המוביל אל הצמחים, וכן מים של מזגן הנוטפים על צמחים - אם אינו מתכוון להשקייה - מותר, אף כשהמים נופלים על צמחים ונח לו בדבר, כיוון שאינו מתכוון להשקייה, ופסיק רישא בגרמא מותר (עיין מהר"ל (גור אריה שבת עג, א) ושו"ת הר צבי (או"ח סי' קלג) ושש"כ (כו, ז), הליכות שמיטה עמ' סד).

אם נוטל ידיים או גורף את המים ישירות על צמחים - אם לא אכפת ליה, כגון בקוצים או בגינת חבירו - מותר, דהוי פסיק רישא דלא ניחא ליה בדרבנן (נשאף בהלכות שבת כתב בשו"ת באר יצחק (או"ח טו, ה) ובמילואים) שמותר פ"ר דלא ניחא ליה בדרבנן, וכך פסק בחזו"ע (שבת ג' עמ' עה). ואף שדעת המשני"ב (שטז, ה) שרק במקום צורך יש להקל, כיוון ששביעית בזמן הזה דרבנן, יש בכך פ"ר דלא ניחא ליה בתרי רבנן שאף לדעת המשני"ב (שטז) שער הציון יח) מותר. וכך פסק האור לציון (שביעית עמ' קא) ולמד כך במשנה בשביעית (ג, ט). **ואם נח לו** (כגון בצמחים שאינם מתקלקלים ללא מים ואין היתר להשקותם) - **אסור, דהוי פסיק רישא דניחא ליה בדרבנן** (הליכות שמיטה עמ' סה) אור לציון (עמ' לז).¹⁵

זו ודינא"ו, אף שלא ניחא ליה - אסור מהתורה. כך כתב המשנ"ב בשם הרא"ש שרק לענין שבת, ד'מלאכת מחשבת' אסרה תורה, אמרינן שפ"ר דלא ניחא ליה באיסור תורה אסור מדרבנן, אך בשאר איסורים אסור מהתורה (אך בזמן הזה שמיטה אסורה מדרבנן בלבד) (משנ"ב (שכ, גג), הליכות שמיטה עמ' סא).

15. ועיין בילקוט יוסף (עמ' רלא) שדעת הרב עובדיה שפ"ר, אף דניחא ליה, יש להקל בשביעית, כיוון ששביעית בזמן הזה דרבנן, ויש לסמוך על דברי תרומת הדשן שפ"ר דניחא ליה מותר בדרבנן. אם שם במים כמות של חומר ניקוי חריף ולא רק קצת סבון, אין איסור להשקות אף באופן ישיר על צמחים כיוון שמים אלו פוגעים בצמחים ואינם מועילים להם. אולם, שצוי ימ' ו

לתלות שלוקח לדבר היתר, כגון מחרישה - אסור. וכתב מרן הרב זצ"ל (שבת הארץ ח,ד), שאם עושה 'מבצע' שמוכר בזול, או שמדובר בכלי שאינו מצוי בד"כ בחנות ויש הזדמנות לקנותו - מותר למוכרו לחשוד, שיש לתלות שקונה מסיבות אלו. וכך פסק שביתת השדה (עמ' תלח).

וכאשר החשוד על השביעית אומר לו בפירוש שלוקח לצורך פעולה האסורה - אסור להשאילו [רמב"ם ח,א-ו].

הפקרת הגידולים

הנועל כרמו בשמיטה ואינו נותן לאנשים להיכנס - ביטל מצווה עשה שנאמר "והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה כן תעשה לכרמך לזיתך" נשמות כג,יא; רמב"ם (ד,כד).¹⁸

ש. האם צריך להפקיר את השדה ואת פירות הגינה בפה או שדי בכך שאינו מונע מאנשים להיכנס לחצרו?

ת. לדעת רבים מהפוסקים אינו צריך להפקיר בפה, ודי במה שמאפשר לאנשים להיכנס לשדה או לחצר, וממילא השדה הפקר נכך פסקו החזו"א, אור לציון (עמ' סא), ברית עולם (ד,כ), מנחת אשר (ס' יב). שביתת השדה (עמ' שמא).¹⁸ וכן דעת הדרך אמונה (ד,קסט), אך כתב שאף שהשדה מופקרת גם ללא הפקרת הבעלים,

האחרונים האם מותר. ובגדר נזק המתיר לרסס יש להתייעץ עם ת"ח.

מלאכה לאוקמי - כל הצמחים שיש חשש שיפסדו¹⁶ מותר לעשות בשבילם מלאכות דרבנן כדי למנוע את ההפסד.
¹⁷ אך אסור לעשות מלאכות מהתורה [עין רמב"ם (א,י), וכך פסקו בדרך אמונה (א,פח) ושכן דעת החזו"א, הגר"ש עמאר (שביתת השדה עמ' קלט בהע"ו), קטיף שביעית (עמ' 46)]. ובמקום הצורך אפשר להקל אף במלאכה מהתורה ע"י גוי [הגר"ש עמאר (תנובות שדה 29), שביתת השדה (עמ' קלט) ועין מנחת שלמה (ח"א, ס' נא סק ח)]. ואם אי אפשר לעשות ע"י גוי, אפשר לעשות ע"י יהודי בשינוי, אך צריך לדעת מה נחשב שינוי בשביעית, ולכן יעשה שאלת חכם נשבת הארץ (א,ה), הגר"ש עמאר (שביתת השדה שם)].

ש. האם מותר למכור, להשאיל ולהשכיר כלי גינון בשמיטה?

ת. לאנשים שומרי מצוות שאינם חשודים על השביעית - מותר למכור, להשאיל ולהשכיר להם כל כלי גינון ועבודה, ותולים שלוקחים לצורך דבר היתר או לצורך שמינית. אך לאדם שאינו שומר שמיטה - אם אפשר לתלות שלוקח את הכלי לשימוש היתר, כגון מזמרה, שאפשר שלוקח אותה לצורך בצירת כמות המותרת של ענבים - מותר. אך בכלי שאין אפשרות

לא הזכיר בשום מקום בהלכותיו היתר עקרוני של 'אוקמי אילנא', אלא כתב (א, ח-י) רק היתר מלאכות מסוימות, שלא גזרו עליהם כדי שלא תתקלקל האדמה וימותו העצים. ונפ"מ מדבריו גם לקולא, שבמלאכות שלא גזרו עליהם חכמים כגון השקיית בית השלחין, אין כל הגבלה, ומותר להשקות גם להרווחה. פירות שיש להם דין פירות שביעית, כגון פרי שחנט בשביעית - אף בשנה השמינית יש בהם דין הפקר.

¹⁶ מותר לעשות מלאכה לאוקמי אף לצורך צמחי נוי [דרך אמונה (א,פ), מנחת אשר (עמ' טז), שביתת השדה (עמ' קעב)].

¹⁷ יקיי" קיי"ן: רוב הפוסקים התירו כל מלאכה דרבנן 'לאוקמי אילנא', עפ"י הבנתם בסוגיית הגמרא בע"ז (נב), ומסתבר שהלכה כפוסקים אלה לקולא, בפרט בשמיטה בזה"ז, שהיא דרבנן. אולם, עי"ש בחידושי המאירי למסכת ע"ז, שפשוט מסקנת הסוגיא שם, שהברייתא שעליה מבוססת סברא זו נדחתה, כיון 'דלית נגר ובר נגר דיפקינה'. ואמנם, הרמב"ם כלל

לחבירו לקטוף מהפירות - הפירות מותרים באכילה. אך לכתחילה אין לקנות פירות ממנו, משום מסייע ידי עוברי עבירה, ויש להפריש מעשרות בלי ברכה. וטוב להימנע שלא לקחת אתרוג למצווה משדה זו.

אם יש צורך, מותר לנעול את פתח החצר ויכתוב פתק שכל הרוצה ליטול מהפירות יכול לקבל המפתח בביתו [דרך אמונה (פ"ד ציון הלכה רצז), אור לציון (עמ' סא)].

מותר למנוע מגויים להיכנס לשדה לאכול הפירות [רמב"ם (ד, ל) ודרך אמונה].

דין שדה שנעבדה - אדם שעבד בשדהו כרגיל בשמיטה, אף שעבר איסור, לדעת הרמב"ם [עין פ"ד הטי"ו וכסף משנה שם, ובתשובת פאר הדור סי' טו] פירות השדה מותרים באכילה, אך לדעת הראב"ד [פ"ד הלכה טו] הפירות נאסרים. ולהלכה אפשר להקל כדעת הרמב"ם ולאכול את הפירות [מנחת שלמה (ח"א, מד), אור לציון (עמ' לו), הליכות שמיטה (עמ' קיא), שביתת השדה (עמ' תכו) וכן פסק החזו"א. ואף שיש סתירה בפסקי החזו"א הוכיח הרב קלמן כהנא (חקר ועיון א עמ' רסא) שמשנה אחרונה להקל].

אך אם שתלו ירקות באיסור בשמיטה, הרי הם אסורים באכילה משום איסור ספיחין.

נטע רבעי - יש בפירות שביעית נטע רבעי וערלה, ולכן יש לציון ע"י שלט שהפירות ערלה ואסורים באכילה, או שהפירות הם נטע רבעי וצריך לחללם [רמב"ם (מעשר שני ט, ז)]. הבא לאכול פירות נטע רבעי - יחללם כדין, שיקח פרוטה (ואם הפירות והמטבע שלו יחלל על פרוטה ורבע) ויאמר שהפירות מחוללים על פרוטה בתוך המטבע שמיוחד לכך. הפירות יוצאים לחולין ומותרים באכילה [כיום בד"כ מפרישים נטע רבעי ללא ברכה, שאף שאנו מונים מחדש ערלה כאשר נוטעים את השתיל

ישנה מצווה על הבעלים להפקיר את השדה, שכן כתב הקהילות יעקב (במות סי' י"ק ב).

ולדעת האג"מ (יו"ד ג, סי' צ"ד"ה והטעם) ישנה חובה להפקיר בפיו, ואם לא הפקיר - ביטל עשה. ומכל מקום השדה שלו מופקרת אף שלא הפקיר, וכך דעת הגר"מ אליהו (מאמר מרדכי ח"ב סי' ח עמ' שכו).

ש. אדם שנועל את שדהו ואינו נותן לאחרים להיכנס, האם מותר להיכנס ולקטוף ללא רשות (בפירות שחנטו בשביעית, שיש בהם דין הפקר)?

ת. לדעת המב"ט (שו"ת אבקת רוכל כד), גם אם נעל את שדהו - השדה מופקר. אך לדעת הבית יוסף (שם) אדם שנעל את שדהו - אין השדה מופקר, ואסור לקחת ממנו ללא רשות משום גזל, ומפרישים מעשרות ללא ברכה. ולהלכה חוששים לדעת הבית יוסף [כן פסקו פאת השלחן (כג, כט), אור לציון (עמ' סה), ילקוט יוסף, שביתת השדה (עמ' שפז) ועין משפטי ארץ (עמ' 101) שלדעת החזו"א הפירות מופקרים] ולכן אסור לקטוף ללא רשות, כיוון שהבעלים לא הפקיר, חוששים שהפירות אינם הפקר.

שמור - שדה שהבעלים מונע מאנשים להיכנס לשדהו לקחת מהפירות, ואינו מקיים את דברי התורה 'והשביעית תשמטנה ונטשתה' (שמות כג, יא) - דעת רש"י והרמב"ן [עין מהר"י קורקוס על הרמב"ם ד, כב], שאף שעבר איסור - הפירות אינם נאסרים באכילה. ולדעת ר"ת - הפירות נאסרו באכילה. להלכה, מקילים כדעת הרמב"ן [מנחת שלמה (ח"א, מד) דרך אמונה (פ"ד סי' קפד), אור לציון (עמ' סה), מאמר מרדכי (עמ' שטו), ילקוט יוסף (יד, ה) וכתב בספר השמיטה (עמ' יג) שדעת רוב הפוסקים להקל]. ולכן, אדם שמונע מאחרים להיכנס לשדהו ונתן רשות

בציון ההלכה שמותר להכין לצורכו ולבני ביתו לצורך שבוע. ועיין בספר השמיטה (עמ' כא).

כל הנ"ל בפירות שחנטו בשנת השמיטה. אך פירות שחנטו בשישית, אף שנקטפים בשביעית - אינם הפקר, וממילא מותר לבעל השדה לקוטפם כרגיל, ואין לאנשים לקחת פירות אלו ללא רשות [דרך אמונה (ד, ט)].

ש. האם מותר לקטוף כרגיל או שצריך שינוי?

ת. דעת האור לציון (עמ' סב) והליכות שמיטה (עמ' קטו) שצריך לעשות שינוי בקטיפת הפירות, שאם רגיל לקטוף בכלי ישתמש בכלי שונה או ביד. אך דעת הרב טיקוצינסקי שכשקוטף מעט מעט אינו צריך לשנות בצורת הקטיפה. וכך פסק בשביתת השדה (עמ' שמו), שלדעת הרמב"ם אין צריך לעשות שינוי בפעולת הקטיפה ולכן מותר לקטוף אף בכלי מיוחד כמות מועטת וכך כתב הגרש"ז אויערבאך (מעדני ארץ סי' ג).

כשאין אפשרות לקטוף בשינוי או שהקטיפה עלולה לקלקל את העץ יקטוף כרגיל [חזו"א, דרך אמונה, ברית עולם. וכתב שאם הקטיפה מקלקלת את העץ - אסור לקטוף בשינוי].

שינוי בתהליך העיבוד - כתב הרמב"ם (ד, כג) שאף לאחר הקטיפה יש לשנות בדרך העיבוד של הפירות. ולכן אין דורכין את הענבים בגת אלא בקערה. ואין סוחטין את הזיתים בבית הבד אלא במקום קטן מהרגיל. וכתב בדרך אמונה (ד, קסד) שצריך שינוי דווקא במלאכות אלו, ששייכות קצת לבצירה, כיוון שדרך לבצור וליתנם מיד בגת או בבית הבד. אבל מלאכות שאינן שייכות לבצירה, כגון טחינה אפיה ובישול - אין צריך לשנות.

עוד כתב בדרך אמונה (ד, קסג), שדווקא הבעלים צריך לעשות בשינוי, אך שאר

באדמה, פעמים ששנות הערלה כבר התחילו ואנו מונים מספק לחומרא. אך אם פרק את הגוש בשעת השתילה, הרי הוא מונה את שנות הערלה בתורת וודאי ויפריש נטע רבעי בברכה. נוסח הברכה: אשר קדשנו במצותיו וציוונו לפדות נטע רבעי וי"א על פדיון נטע רבעי (הלכות הארץ עמ' 148).

ש. מהי הכמות שמותר לקטוף מההפקר בשמיטה?

ת. הרמב"ם פסק (פ"ד, א ו-כד) שבעל השדה צריך לקטוף מעט מעט, ואינו יכול לקטוף כמות גדולה, שמראה בכך בעלות על השדה. מלשון הרמב"ם נשמע שהחובה לקטוף מעט מעט היא על בעל השדה בלבד, אך מי שאינו בעל השדה רשאי לקטוף ללא הגבלה. כך פסקו האור לציון (עמ' סא) והליכות שמיטה (עמ' קיד). אך דעת הגרש"ז אויערבאך (מעדני ארץ ז, ג) והגר"מ אליהו (מאמר מרדכי עמ' סב) שאף אנשים שאינם בעלי השדה יקטפו כמות מועטת בלבד כבעל השדה. ודעת הדרך אמונה (פ"ד, קסג. פ"ח, כה, ובאור הלכה על סעי' ה) והחזו"א (יב, ו) שמי שאינו בעל השדה אסור לו לקטוף בכמות גדולה מאוד. וצ"ע מה נקרא לוקט הרבה, אך בוודאי הוא גדול מהשיעור שמותר לבעל הבית. [ואף שיש אחרונים שכתבו שדעת החזו"א להקל, החזו"א סיים שאפשר שיש איסור דרבנן, וכתב דרך אמונה שלמעשה אסר מדרבנן]

גדר כמות מועטת:

ביין ושמן - כתב הרמב"ם (ד, כד עפ"י משנה שביעית ה, ז) שביין מותר להביא 15 כדים ובשמן 5 כדים. וכתב האור לציון (עמ' סב) שהוא כמות לשנה שלמה, שכן הדרך בשמן ויין לעשות לזמן של שנה. וכתב שנראה שאפשר לקחת 31 ליטר שמן ו-62 ליטר יין, ולמעשה נשאר בצ"ע מה היא הכמות המדוייקת. **בשאר פירות - כמות שאדם קוטף לביתו לימים מועטים** (עד שבוע) [כך דעת החזו"א (סדר שביעית כו, ו), בדרך אמונה הוסיף

בשמיטה - נחלקו בו הפוסקים האם יש בו איסור ספיחין.

פרחי נוי - אין בהם איסור ספיחין [מעדני ארץ (ג,ט) ילקוט יוסף (עמ' תצט), קטיף שביעית (עמ' 97)].

נענע - אין בה איסור ספיחין, כיוון שגזרו חכמים רק בירקות שרגילים לזרועם כל שנה, שבהם יש חשש שיבוא לזרוע ויאמר שגדלו מאליהם [ילקוט יוסף (עמ' תצח), קטיף שביעית (עמ' 96)].

בננה - דעת הגר"מ אליהו (עמ' רמז) והדרך אמונה שאין בבננה איסור ספיחין, שלעניין זה דינה כאילן. וכך דעת הרב צבי פסח פראנק (כרם ציון יא גאון צבי ב'), וטעמו שירק רב שנתי שמתחדש כל שנה מהשורש אין בו איסור ספיחין כיון שלא זורעים אותו כל שנה מחדש. וכן שאר ירקות רב שנתיים המתחדשים בכל שנה מהשורש אין בהם ספיחים, כגון שיח הפטל [ע"פ קטיף שביעית].

פסיפלורה - אין בה איסור ספיחין, שכיוון שצמחה לפני השמיטה מעיקר הדין אין בה ספיחין. ועוד, שהוא שיח רב שנתי שלדעת הרב פראנק אין בו איסור ספיחין.

פטריות - אין בהן איסור ספיחין [דרך אמונה (ד, סע' ב באו"ה 'כגון'), ולדעתו גם אין בהם קדו"ש].

בשדה של גוי (ונזרע ע"י הגוי) - אין איסור ספיחין [רמב"ם ד, כט]. וכן הדין בשדה של

גידולים שאין בהם איסור ספיחין:

הגדל בבית - אין בו ספיחין [ספר השמיטה (עמ' כח), ברית עולם (ג,לח), מכון התורה והארץ (עמ' 99)].

הגדל בחממה - נחלקו הפוסקים האם דינה כבית, ולמעשה אפשר להקל שאין בה דין ספיחין.

הגדל בעציץ שאינו נקוב אפילו שנמצא מחוץ לבית - אין בו איסור ספיחין. [דרך אמונה (ד, יז), מנחת שלמה (ח"ג, קנח אות יב) ספר השמיטה (עמ' כח), מאמר מרדכי (עמ' 21)].

ענפי בושם ופרחים המיועדים לריח - כתב בדרך אמונה (ד, יט) שיש בהם איסור ספיחין וכך פסקו מכון התורה והארץ (עמ' 115), אך דעת האור לציון (עמ' סט, מח) והילקוט יוסף (עמ' תצט), שמעיקר הדין אין בהם איסור ספיחין. ועוד, שלדעתם אף ספיחין האסורים, אין בהם איסור הנאה אלא איסור אכילה בלבד, ולכן מותר להריח בהם.²² למעשה, רוב השיחים העומדים לריח (כגון לואיזה, מרווה, גרניום, זוטא, שיבא, רוזמרין, אזוב, הדס) פשוט שמותר להריח בהם כיוון שהם רב שנתיים, ולכן דינם כעצים שאין בהם איסור ספיחין. אפילו נענע שדינה כירק לעניין קדושת שביעית, כתבו הפוסקים שאין בה איסור ספיחין, כמבואר בסמוך. רק צמח חד שנתי שמגדלים לריח, והתחיל לצמוח מעל פני הקרקע

21. ועיין במנחת שלמה (שם) שיש צדדים להקל שאין איסור ספיחין אף בעציץ נקוב כיוון שהעציץ קטן וקשה לעוברי עבירה לשקר בו. ועוד, שאפשר שהזריעה בו אסורה מדרבנן בלבד, ולא גזרו ספיחין על דרבנן, דומיא דמקומות שכבשו עולי מצרים. ועיין גם מנחת אשר (עמ' צג) שכיוון דלא שכיחי זריעה בעציץ לצורך אכילה, מסתבר שלא גזרו ספיחין. וצ"ע. אך למעשה, כתב בשביתת השדה (עמ' תכ) בשם הרב שלמה עמאר, שחוששים שיש בעציץ נקוב איסור ספיחין.

22. וכך פסק בהליכות שמיטה (עמ' רד) שאין איסור הנאה בספיחין ולכן מותר להריח ולקטף את הבית בספיחין. ויש חולקים וסוברים שאף שאין איסור הנאה בספיחין, הנאה המיוחדת לאותו צמח - אסורה, כגון להריח בפרחי ריח [עיין משפטי ארץ שאסר להריח פרחים, וכן בברית עולם (עמ' ל)]. אולם, יש צד נוסף להקל בפרחים, כיוון שיש הסוברים שאין בהם כלל איסור ספיחין, כפי שכתבנו למעלה, ולכן למעשה אפשר להקל להריח בהם.

שאינן גידולי שדה מסודרים - אין בהם איסור ספיחין.

(ב) **שדה ניר** - קרקע שנמצאת במנוחה כגון ששתלו בה בעונה הקודמת ועכשיו לא זורעים בה כדי שתנוח הקרקע. אם צמחו בה צמחים אין בהם איסור ספיחין.

(ג) **שדה זרע** - שדה שמגדלים בה מין אחד של ירקות או תבואה, וצמח בה מין אחר. כיוון שיש היזק בכך שעולה מין אחר בתוך הגידולים - לא גזרו בו איסור ספיחין.

(ד) **שדה כרם** - כלאיים שעולים בתוך הכרם, אין בהם איסור ספיחין בשביעית.²³

קדושת פירות שביעית

גידולים העומדים למאכל אדם או מאכל בהמה יש בהם קדושת שביעית [רמב"ם (ו, יג)].

עצים - אין בהם קדושת שביעית, ולכן גזעי עץ המיועדים לחימום הבית, וכן עצים המיועדים לבנייה וכדו' - אין בהם קדושת שביעית [רמב"ם (ה, כא) שביטת השדה (עמ' רסו), קטיף שביעית (עמ' 56)].

שאריות של פירות הקדושים בקדושת שביעית - אין להשליכם לאשפה מפני שימאסו ויפסדו מאכילה, ואסור להפסיד פירות שביעית בידיים, שנאמר (ויקרא ה, ו): 'והיתה שבת הארץ לכם לאכלה', ודרשו חכמים: 'לאכלה ולא להפסד' [רמב"ם (ה, יז)]. ולכן יש להניחם בשקית ולזרוק לאשפה [ילקוט יוסף (עמ' שסט), אור לציון (עמ' מ), דבר חברון (יו"ד ח"ב סי' תקה), ובמנחת אשר (סימן לו) כתב שיש לנהוג כן לכתחילה, כי ביפח שמיטה שאינו מניח כל מין בשקית בנפרד, יוצא שמפסיד פירות בידיים, ולכן נחשב קולא ולא חומרא, כיוון שעירוב התבשילים

היתר מכירה שנזרעה ע"י גוי (קטיף שביעית עמ' 98).

יהודי שזרע בשדה גוי - נחלקו הדעות: דעת החזו"ע (עמ' ר"י) והרב ישראלי (ארץ חמדה) שאין בירקות אלו איסור ספיחין, אך החזו"א (ו, ד"ה אם עבר) הסתפק בכך.

מאכל בהמה - נחלקו הפוסקים: י"א שיש בו איסור ספיחין [כך פסקו החזו"א, דרך אמונה (ד, יט) ספר השמיטה (לרב טיקוצ'ינסקי עמ' כח)], וי"א שאין בו איסור ספיחין [ילקוט יוסף (עמ' תקב) שביטת השדה (עמ' תטז) קטיף שביעית (עמ' 97)].

צמחי בר שאין רגילים לזרועם (כגון חמצוצים, חוביזה וכדו') - אין בהם איסור ספיחין [רמב"ם ד, ג עפ"י משנה שביעית ט, א]. אך שעורים ושיבולת שועל, אף שצמחו מאליהם - אסורים משום ספיחין, כיוון שדרך לזרועם.

תבן וקש אין בהם איסור ספיחין [רמב"ם (ד, ד) ודרך אמונה (ד, לו)]. הטעם: כתב בדרך אמונה כיוון שזרעי החיטה אסורים, אדם לא ילך לזרוע בשביל התבן. ובספר השמיטה כתב הטעם, שאין דרכם של רוב בני אדם לזרוע אותם לשם זה.

דין ד' שדות שאין בהם איסור ספיחין [רמב"ם ד, ד]:

(א) **שדה בור** - ספיחין שצומחין בשדה שאינה נזרעת מפני תנאים קשים לגידול, כגון תנאי שטח קשים, או נמצאת במקום רחוק שלא משתלם לטפל בה מחמת המרחק. לכן צמחים הנמצאים במסלולי טיול באזורים

23. שאין דרך אנשים לזרוע בכרם, ואנשים בדלים מזה ואין חשד שיבואו לזרוע, ולכן אין איסור ספיחין [דרך אמונה (שם)].

23. ואע"פ שכתב הרמב"ם (כלאים ה, ח) שהזרוע כרמו בשביעית אין הפירות נאסרים מפני שהכרם הפקר, אין הלכה זו מפורסמת. ועוד,

גרעינים - כתב בילקוט יוסף (עמ' שעז-שעה) בשם הרב עובדיה שגרעין שנשאר עליו מעט פרי שרגילים להשליך - מותר לזרוקו לאשפה ואין בו קדושת שביעית. וכך דעת הגר"מ אליהו (עמ' קה) והרב אלישיב (משפטי ארץ עמ' 183 ועיין שם בסעיף ח). אך יש מחמירים, ולדעתם יש להשליכם בשקית [שביתת השדה (עמ' רעא), ועיין אור לציון (פ"ב, ד)].

מים שכבשו בהם זיתים או מלפפונים וכן מים שבושלו בהם תפוז"א - אין בהם קדושת שביעית, שאין הדרך לאוכלם. אך במים של מרק ושאר תבשילים שקיבלו טעם טוב מהירקות - יש בהם קדושת שביעית [רמב"ם (ז, כב), אור לציון (עמ' מא), ילקוט יוסף (עמ' שפח) שביתת השדה (עמ' שטז)].

ש. צמחים הראויים לבהמה, אך אין רגילות לתת לבהמה - האם יש בהם קדושת שביעית?

ת. אין בהם קדושת שביעית [כך פסקו החזו"א (יד, ט),²⁴ דרך אמונה (ה, יב) הרב אויערבאך בשו"ת משנת יוסף (ח"א סי' ל), חוט שני (עמ' רצד) ברית עולם (ה, טז), הרב אליהו (עמ' קה)]. **ויש מי שהחמיר** [הרב קוק (שבת הארץ ז, יג אות ג). ועיין שבט הלוי (ב, קצט) שכך דעתו, אך בסוף התשובה כתב שלמעשה אין הוא רוצה לחלוק על החזו"א אף שיש בכך חומרא בלבד].

פרחים שעומדים לריח, כגון וורדים והדסים (פרט להדסים שעומדים לארבעת מינים, שאין בהם קדושת שביעית לרוה"פ) - דעת הציץ אליעזר (ו, לג) שאין בהם קדושת שביעית, אך לדעת ספר השמיטה (עמ' לג פ"ז ד, ה) ושבט הלוי (ב, רב) ומאמר מרדכי (עמ' צה) - יש בהם קדושת שביעית. וכתב באור לציון (עמ' מח) שלכתחילה ראוי לחוש ולנהוג בהם קדושת שביעית.

או הנחת הפירות על דברים שנקבו גורם להפסד בידיים]. וי"א שיש לייחד פח מיוחד לפירות השמיטה, אך גם מי משמשתמש בפח שמיטה צריך לעטוף את השאריות כל פעם בשקית נפרדת. כיוון שלפעמים נרקבות הקליפות הקודמות, ונמצא שמפסיד פירות שביעית בידיים. ועוד, שאם פח השמיטה עצמו מאוס - יש בכך חשש הפסד פירות כיוון שהשאריות נמאסות. וכן תבשילים שונים שמתערבים בצורה שאינה ראויה לאכילה - יש בדבר חשש הפסד. למחמירים הנ"ל, את הפח יש לרוקן רק לאחר שנקבו הפירות נדרך אמונה (ה, יב), ברית עולם (ה, יב), משפטי ארץ (עמ' 180), שביתת השדה (עמ' שכ).

שאריות מועטות הנשארות בצלחת או בסיר שהדרך להשליכם - מותר להשליכם לאשפה כרגיל. ולכן מותר לזרוק שאריות מועטות שאין דרך אנשים שחסים על ממונם לשומרם. וכן מותר לשטוף את הסירים ואת הצלחות אף שדבוקים בהם שאריות. [ילקוט (עמ' שסט), אור לציון (ב, ו), דרך אמונה (ה, יב בסופו) והביא בשם הרב אלישיב ששירי מזון שאין דרך החסים על ממונם לשומרם מותר לזרוק, הליכות שמיטה (עמ' צד)].

קליפות - גרעינים וקליפות שאינן ראויות לאכילה אף למאכל בהמה, אינם קדושים בקדושת שביעית ומותר לזרוקם כרגיל. ולכן מותר לילדים לשחק בגרעיני משמש ואין בכך חשש [שבט הלוי (ח"ז רכד, ג)]. אך קליפות הראויות למאכל בהמה או מאכל אדם - יש בהם קדושת שביעית, וישליכם בתוך שקית [רמב"ם (ה, כא) ילקוט יוסף (עמ' שעא), אור לציון (עמ' מא)].

רגילות ליחדם לבהמה - פקעה קדושתם (וראה רמב"ם מע"ש ג, יא).

24. יק"י קי"ן: עי"ש בחזו"א דנפ"מ לקליפות מאכל אדם הראויות למאכל בהמה, שאם אין

הרב קאפח, ספר שמטת משה (עמ' צד). וי"א שיש בהם קדושת שביעית אך אחר הלעיסה פקעה קדושתם [כך פסקו הרב עמאר הגר"מ אליהו, הרב רצון ערוסי, והגר"ע בסיס].

ערלה - אין קדושת שביעית בפירות ערלה, ולכן מותר להפסידם.

ש. האם נוהגת קדושת שביעית בשדה

הפקר! (שאין לה בעלים אף בשאר שנים)

ת. נחלקו הפוסקים. דעת הנצי"ב, וכך נראה בשו"ת הר צבי (הר צבי זרעים חב ס' מ-מא), שאין קדושת שביעית בפירות שדה זו. אך למעשה, פסק בדרך אמונה, שנוהגים קדושת שביעית בפירות אלו.

ארבעת המינים

הדסים שמגדלים לארבעת המינים -

אין בהם קדושת שביעית [מנחת שלמה

צמחי נוי ופרחי נוי²⁵ - אין בהם קדושת שביעית²⁶ [שבט הלוי (ב,רב), ברית עולם (ה,פט), ספר השמיטה (פ"ז ד,ז), וכך בילקוט יוסף (עמ' שצ)] לכן בדשא אין קדושת שביעית, וכן בעשבי בר שאין רגילות לתת אותם לבהמה, אין בהם קדושת שביעית.

צמחי תה ותבלין - יש בהם קדושת שביעית. אך כאשר בטל טעמם פוקעת קדושתם [רמב"ם (ה,כב), דרך אמונה (ה,קנט), שבת הארץ (ה,ג), קטיף שביעית (עמ' 55)].

צמחים המיועדים לרפואה בלבד ואינם משמשים למאכל אנשים בריאים - אין בהם קדושת שביעית [קטיף שביעית (עמ' 57), משפטי ארץ (עמ' 123), שביתת השדה (עמ' רנז)],²⁷ וכתבו במשפטי ארץ ושביתת השדה שאף צמחים המשמשים למטרת חיזוק הגוף יש בהם קדושת שביעית, ויש מי שנראה שמיקל בזה [כרם ציון (עמ' נה)].

פטירות - אין בהם קדושת שביעית [דרך אמונה (ד,ג בבא"ה), ילקוט יוסף (עמ' שסא)²⁸].

צמח הגאת - נחלקו הפוסקים: י"א שאין בהם קדושת שביעית [שביתת השדה,

הירושלמי בפ"ח, אך מצד שני במה שהוא מיוחד רק 'לכם' - יהיה 'לאכלה' ולא למלוגמא. יש לציין שהרמב"ם לא הזכיר במפורש גם את התנאי של 'הנאתו ובעורו שווה', אך כן כתב (שם בה"א והכ"א) כדבר פשוט שאין קדו"ש בעצים, וצ"ל שלדעתו התנאי של 'הנאתו ובעורו שווה' הוא תנאי בסיסי של הגדרת פרי הארץ בכך שיש בו הנאה שהיא דומיא ד'לאכלה', שכוללת שני מרכיבים: הנאה של כילוי והנאה מגוף הפרי. לעומת זאת, התנאי של 'הנאה השווה בכל אדם' אינו אלא בגדרי השימוש בפירות שביעית, ולא תנאי לעצם הקדושה.

28. כך מצדד הרב פראנק, וכך דעת הרב עובדיה והגר"ש עמאר (הביאם שביתת השדה), וכך פסק בשביתת השדה (עמ' רלג). וכן פסק הגר"י אריאל (זרעים א ס' מד), ובפרט שבזמנינו מגדלים פטריות בתוך מבנים. אך בשם הרב קוק כתבו (כרם ציון יג, הע' יב) שיש להחמיר לחוש בהם לקדושת שביעית.

25. שאינם מיני בשמים של ריח, ואינם עומדים למאכל בהמה. צמחים המיועדים לתמרוקים יש בהם קדושת שביעית וכן צמחים העומדים לרצחיה וסיכת גוף האדם [שביתת השדה עמ' רנ].

26. יקיי" קיי"ן: במאמר מרדכי עמ' צה כתב שיש קדושת שביעית גם בפרחים העומדים לנוי. וראה ביאור סברתו שם עמ' תיד-תיו.

27. יקיי" קיי"ן: עי' ירושלמי שביעית פ"ח ה"א, דמשמע שפשוט שיש קדושת שביעית גם במיני מלוגמא. וניתן לפרש כך גם את הירושלמי בפ"ז ה"א, ואכמ"ל. והפוסקים שכתבו שאין ק"ש במיני מלוגמא מסתמכים על כך שאינה הנאה השווה בכל אדם, עפ"י סוגיית הבבלי סוכה מ, א-ב. אולם, לא נראה שהרמב"ם פסק סוגיא זו, ועי' בפירוש הרמב"ם למשנה שביעית ח, א, ובהלכות שמיטה ה, י-יא, שנראה מדבריו שדורש שמצד אחד יש קדו"ש בכל מה שהוא 'לכם' לכל צרככם, ולכן יש קדו"ש גם במיני כביסה ומלוגמא, כסוגיית

שדרכו באכילה יש לאוכלו ולא לעשות בו שימוש אחר. דבר שדרכו להיאכל חי - לא יאכלנו מבושל, ודבר שדרכו להיאכל מבושל - לא יאכלנו חי [רמב"ם ה,ג]. ואם דרכו להיאכל גם חי וגם מבושל, כגון גזר ועגבניות - מותר לבשלים.³¹

שמן - מותר להדליק בשמן שביעית לאור, כגון לנרות שבת [רמב"ם ה,א]. וכן מותר לסוך בשמן שרגילים לסוך בו, כגון שמן זית.³² אך אסור לסוך בתוך בית המרחץ או בבית הכסא דהוי ביזיון לשמן שביעית [רמב"ם ה,ה], דרך אמונה (ה,לח) שביתת השדה, כרם ציון³³ וכן יסוך באופן ישיר על גופו ולא ישים את השמן על צמר גפן לפני הסיכה [פאת השלחן (כד,ל), דרך אמונה (ה,לד), קטיף שביעית].

שמן שביעית לנר חנוכה - יש להקדים כי הזמן הקובע לשביעית באילנות הוא חנטה [והוא כשהפירות הביאו שליש גידול. רמב"ם (ד,ט), דרך אמונה (ד,סד)]. לכן הזיתים שנמסקו בתחילת שנת השמיטה נחשבים לפירות שישית, כיוון שחנטו בשישית, ואילו הזיתים שגדלו בשמיטה, אף שנמסקים בשנה שלאחר השמיטה, קדושים בקדושת שביעית.

נחלקו הפוסקים אם מותר להשתמש בשמן שביעית לנרות חנוכה.

יש המתירים להשתמש בשמן שביעית לנרות חנוכה. טעמם: אף שאסור

(ח"א נא אות כג), מנחת יצחק (ו,קל סק ד), חזו"ע (שביעית עמי רח). ציץ אליעזר (ו,לג אות ג).²⁹

לולבים - אין בהם קדושת שביעית [קטיף שביעית (עמי 57), מנחת שלמה (ח"א נא,כג), מאמר מרדכי (עמי צג; עמי רעז-ז)].

ערבות - אין בהם קדושת שביעית [ילקוט יוסף (עמי תמג) כיוון שאינו ראוי לאכילה ולא לריח, ופשוט].

אתרוגים - יש קדושת שביעית, והולכים אחר חנטה (והחנטה באתרוג מזמן שיעגילו האתרוגים³⁰) כך דעת התוס' והגר"א. אך דעת הרמב"ם (ד,יב) שחוששים גם לזמן הלקיטה של האתרוג, ולכן אם נלקט בשביעית או שחנט בשביעית ונלקט בשמינית - הפרי קדוש. ובמצב שחנט וגדל בשישית כתב בדרך אמונה (ד,פו וצה"ל קנה) שלכתחילה יש לקטוף את האתרוג לפני ר"ה של שביעית, אך אם קטף בשביעית אין בו קדושת שביעית ושכך דעת החזו"א. ויש החוששים אף בדיעבד לקדושת שביעית, ולכן צריך לעשרו ללא ברכה [עיין קטיף שביעית (עמי 61), הליכות שמיטה (עמי פא), שביתת השדה (עמי רפה)].

דרך השימוש המותרת בפירות

פירות של שביעית, מותר לעשות בהם את השימוש הרגיל, אך אין לעשות בהם שימוש שונה מהרגיל. ולכן דבר

(עמ' רלא), שביתת השדה (עמ' שכד), ילקוט יוסף (עמ' תד) כרם ציון יג, [ועיין עוד דרך אמונה (פ"ה ציון הלכה עה) במה שכתב].
33. בערוך השלחן (כד,יד) כתב שאין איסור ההכנסה למרחץ מחמת ביזיון, אלא מחמת הפסד השמן שגורמת הזיעה במרחץ לחלק מהשמן ליפול לרצפה. ולפי זה במקום צורך יש צד להתיר לסוך בבית המרחץ. אך יש עוד לדון מצד רוח רעה שיש בבית הכסא עיין יחזה דעת (ג,א) שבט הלוי (י,קסה אות ה) ובמקום צורך יעשה שאלת חכם.

29. יק"י קי"ן: עי' מאמר מרדכי עמ' צח שחולק, וביאור שיטתו - שם עמ' רצג.
30. רמב"ם מעשרות (ב,ה), דרך אמונה (ד,סד), וכן בתפוחים הגדר הוא משיעגילו [שם].
31. אפיה צלייה ובישול נחשבים לדרך שימוש אחת, ולכן כל שדרכו באפיה מותר גם בצליה ובישול וכן להפך [משפטי ארץ עמ' 170 בשם הרב אלישיב. ועיין דעת הרב רווח בספרו שביתת השדה].
32. דכתיב 'לכם לאכלה', ושתיה בכלל אכילה, וסיכה בכלל שתיה. אף בזמנינו מותר לסוך כיוון שגם בזמנינו יש אנשים הסכים. [חוט שני

פירות סחוטים כגון מיץ מנגו, אפרסק, וכד' מרסקים את הפרי ולא סוחטים] ואם אין דרך לרסק את הפרי בדרך זו - אסור [קטיף שביעית, הליכות שמיטה (עמ' פט), שביתת השדה (עמ' שז)].

אסור לבשל יין, אך פיסטור מותר כיוון שאין טעמו נפגם ואינו מתמעט [מנחת שלמה (א, כה), שביתת השדה (עמ' ש)].

סחיטת פירות³⁵ - זיתים וענבים מותר לסוחטם, אך פירות שאין רגילות לסוחטם אסור [רמב"ם ה, ג ו-תרומות יא, ב].

תפוזים אשכוליות ולימון - מותר לסוחטם, אף שדין המשקה כזיעה (לענין הברכה). כיוון שכך רגילים, אין הדבר נחשב להפסד בשביעית. ועוד שיש רגילים לסוחטם באופן שכל הפרי נהפך למיץ [חזו"א (כה, לב), דרך אמונה (ה, ה), חזו"ע (עמ' קנו), מאמר מרדכי (שביעית עמ' פד), קטיף שביעית (עמ' 285)]. ויש מחמירים, כיוון שאין שם משקה על היוצא אלא זיעה בעלמא, והוי הפסד פירות שביעית [אור לציון (עמ' לז), ספר השמיטה (עמ' ל)].

שאר פירות שיש רגילות גדולה לסוחטם (כגון: רימונים, תפוחים וגזר) - נחלקו הפוסקים: יש מתירים [שביתת השדה, ילקוט יוסף מאמר מרדכי (עמ' פד, קג), ובדרך אמונה (ה, ה) בציון הלכה] כתב שהחזו"א התיר לסחוט מיץ רימונים ויש אוסרים [ברית עולם (עמ' מט), משפטי ארץ (עמ' 175)].

ש. האם מותר למלא כוס גדושה להבדלה, לכבות את נר ההבדלה ולשים יין על העיניים לחיבוב מצווה?

תרומה כתב הרמב"ם (א, יב) שאין עושין דבש מתמרים ולא יין מתפוחים. וכן שאר כל הפירות אין משנים אותם מבריייתם, חוץ מזיתים וענבים.

להשתמש לאור נרות חנוכה אין בכך הפסד פירות שביעית, כיוון שיש הנאה בעצם העובדה שיושב לאור הנרות ולא במקום חשך, והנאה זו מותרת [שבט הלוי (א, קפד), מנחת שלמה (ח"א מב), אור לציון (עמ' מב), שביתת השדה (עמ' שג)].

ויש אוסרים. טעמם: כיוון שאסור להשתמש לאור הנרות הרי מפסיד פירות שביעית, שרק הדלקת נר שמותר להשתמש לאורו מותרת בשמן שביעית [דרך אמונה (ה, מט) בשם החזו"א, ספר השמיטה (עמ' לב), ברית עולם (ה, סו)].

למעשה, אם אין לו שמן אחר - יכול להשתמש בשמן של שביעית וידליק בברכה [מאמר מרדכי (שביעית עמ' תעה),³⁴ ילקוט יוסף (עמ' תה), ובחזו"ע (חנוכה עמ' פה) כתב יש אוסרים ויש מתירין].

נרות נשמה - יש אוסרים להדליק נרות נשמה בשמן שביעית, כיוון שהוא רק לכבוד [ספר השמיטה (עמ' לב), דרך אמונה (פ"ה ציון הלכה קב וסע' ח באור הלכה ד"ה שמדליק בסופו)], ויש מתירים להדליק בלילה בזמן שהנרות סמוכים לשולחנו [יביע אומר (ח"ג יו"ד ט), שביתת השדה (עמ' שג)].

ריסוק פירות - מותר לרסק פירות אם צורתם קיימת עליהם ומזהים אותם לאחר הריסוק, כגון מעיכת תפוז"א ואבוקדו, גירוד גזר וסלק על מגרדת. ואם אין מזהים את צורת הפרי, כגון בטחינה בבלנדר, אם יש רגילות לרסק את הפרי, כגון ריסוק עגבניות בננות, ותפוחי עץ - מותר [דרך אמונה (ה, י). ועיין בספר הליכות שמיטה שבימינו כמעט בכל הפירות יש דרך לטחון אותם ולרסקם, שבחנייות שמוכרות

34. יקיי" קיי"ן: עי"ש במאמר מרדכי שכתב שישתדל שלא לשים מעבר לשיעור המצווה, ושידלק כולו בימי החנוכה, כדי שלא יוקצה למצווה ויצטרך לשרפו לאחר החנוכה.

35. אסור לשנות פירות שביעית מצורתם הרגילה כדרך שאסור לשנות בתרומה. ובהלכות

מצאנו בפ"י ר"ח ראש השנה טו, ב. וע"י בפ"י ר"ח שביעית ב, ה שגרס בתו"כ שיש קדושה בפירות החונטים בשנה השמינית עד ט"ו בשבט. והג"א מחק בתו"כ את המילים 'עד ט"ו בשבט'. וע"י חזו"א שביעית ז, יג. וראה להלן הערה 39 הדיון בפוסקים לעניין דין המעשרות בפירות אלה].

ש. מהו שלב הגידול הקובע אם חלה קדושת שביעית על הפירות?

ירקות³⁶ - הולכים אחרי לקיטה, ולכן ירק שנקטף לאחר ר"ה של שביעית עד ר"ה של שמינית - יש בו קדושת שביעית [רמב"ם ד, יב³⁷]. אבטיח, מלון, בננה, פסיפלורה, פפאיה ואננס - דינם כירקות³⁸ [קטיף שביעית (עמ' 62), שביתת השדה (עמ' 65)]. הליכות שמיטה (עמ' פא)

פירות העץ - הולכים לפי זמן החנטה [רמב"ם ד, ט]. ולכן פירות שחנטו (**הביאן שלישי גידול**)³⁹ אחרי ר"ה של שביעית קדושים בקדושת שביעית אף שנקטפו בשמינית. אך פירות העץ שחנטו בשישית, אף שנקטפו בשביעית אין בהם קדושת שביעית ולא חובת הפקר וחייב להפריש מעשרות בברכה, ויפריש מעשר עני [שביתת השדה (עמ' שפט) ופשוט].⁴⁰

בישול הפרי [הרב עמאר, וכן כתבו בקטיף שביעית בשם הרב ישראלי, ושכן דעת הרב אויערבאך והחזו"א]. אך דעת הרב קוק (הסכמות הראיה סימן ו) שהוא שלישי משקל.
40. שו"ת "לְקַטְּךָ זֶה יָי אֶתְמוֹן" נפ י"ו יָי סמ"ך ז' ז' (כגון לימון) - לדעת האור לציון (פ"ח, יפריש מעשר עני. אך לדעת חזו"א יש להפריש מעשר שני. למעשה כתב בשביתת השדה (עמ' תמד) שיעשה תנאי ויפריש שניהם מספק. ופירות שחנטו לאחר ט"ו בשבט לכו"ע יש להפריש מעשר שני.
41. דכתיב 'בארצך תהיה כל תבואתה לאכול', והוא אסמכתא ואינו אלא מדרבנן. י"א שהטעם שגזרו כדי שלא יתחלפו פירות שביעית בפירות חו"ל, ונמצא פירות שביעית יוצאים לחולין [ר"ש]. וי"א מפני שצריך לבער את פירות השמיטה בארץ. וי"א שהאיסור הוא

ת. באור לציון (עמ' מב) כתב שכיוון שכך הדרך כל שנה - מותר. ובילקוט יוסף (עמ' תב) והליכות שמיטה (עמ' צו) כתבו שאף שלכתחילה אין לעשות כן - הסומך על המקילים יש לו על מה שיסמוך. אך רבים מהפוסקים סוברים שיש בכך הפסד לפירות שביעית. ולכן ישים צלחת תחת הכוס כדי שהיין הנשפך מעבר לגדותיו לא ילך לאיבוד והוא הדין למוהל שאין למצוץ עם יין שביעית. וכן בארבע כוסות בפסח אין לשפוך יין מהכוס [חזו"ע (עמ' קסו), דרד אמונה (פ"ה ציון הלכה יט), ברית עולם (ה, ג), מנחת אשר (סו"ס מו). שבת הארץ (קו"א כב, עיין שם שזן אם ראוי להבדיל לכתחילה על יין של שביעית)].

זמן וגודל הפרי הקובע לקדושת שביעית

כניסת ראש השנה בא' תשרי הוא הזמן הקובע לעניין שמיטה, בין לפירות האדמה ובין לפירות האילן, ולכן כל צמח שהגיע לזמן החיוב שלו לאחר ר"ה של השמיטה - יש בפירות וירקות שעליו קדושת שביעית [רמב"ם ד, ט (הערת עורך): דלא כשלי"ה, שכתב שלדעת הרמב"ם אף בשמיטה ראש השנה לאילן הוא ט"ו בשבט, וכדבריו

36. ז' ד' ו' י' ח' ק' כ' ק' ז' ק' ו' פ' מ' תמךסע. אך שעועית, אם קוטף אותה לאוכלה עם התרמיל בעודה רכה - דינה כירק. ואם קוטף אותה לאכול את הגרעינים בלבד - דינה כקטנית (שביתת השדה עמ' רעח).
37. דעת התוס' שהולכים לפי גמר גידול הפרי אף שלא נלקט. אך לדעת הרמב"ם הולכים אחר הקטיפה של הירק גם אם לא גדל לאחר ראש השנה. וכתב בדרך אמונה [ד, פד] שהלכה כדעת הרמב"ם.
38. פרחי ריח חד-שנתיים, לפוסקים שיש בהם קדושת שביעית, דינם כירקות (קטיף שביעית עמ' 63) משפטי ארץ].
39. שהלכה כרמב"ם שגידול שלישי הוא החנטה [דרך אמונה (ד, סד)]. וכך דעת הרב עמאר, וכך פסקו שביתת השדה (עמ' רפד) הליכות שמיטה (עמ' פא)]. והולכים אחרי שלישי

שביעית [שו"ת דבר חברון (ד' חלקי שו"ע סי' קכב), שבת הארץ (ה, יג אות ה) משפטי ארץ (עמ' 157), הגר"ש ואזנר (תורת הלוי עמ' קצח) . ועוד שלדעת ערוך השלחן (כד, ד) מותר להאכיל את הגוי בחנם].

עוזרת בית קבועה מותרת לאכול פירות שביעית, כיוון שהיא נחשבת כבני הבית [רמב"ם (ה, יג), הרב ואזנר (תורת הלוי עמ' קצח)].

מאכל אדם אסור להאכילו לבהמה [רמב"ם (ה, ה)]. אך חיה שהאוכל שלה הוא מאכל אדם בלבד - רשאי להאכילה במאכל אדם [שבט הלוי, הליכות שמיטה (עמ' פח)].

מאכל בהמה - מותר לתת לבהמת גוי. [אור לציון (עמ' לז), הליכות שמיטה, (עמ' פד) וכך פסק בילקוט יוסף (עמ' שפ)].

ביעור פירות שביעית⁴²

פירות שביעית אין אוכלים מהן אלא כל זמן שאותו המין מצוי בשדה שנאמר: "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול" [ויקרא כ"ה, ז]. והראב"ד למד מהפסוק 'מן השדה תאכלו את תבואתה' (ויקרא כה, יב) ודרשו חז"ל: כל זמן שחיה אוכלת ממין זה מן השדה - אתה אוכל ממה שבבית. כלה לחיה מן השדה - חייב לבער מן הבית, וזהו ביעור פירות שביעית [פסחים (בב, ב) רמב"ם (ז, א)].

יש מינים שחז"ל כתבו את זמן ביעורם בשנה השמינית, כגון: תמרים בפורים, ענבים ויין בפסח, זיתים ושמן בשבועות. במינים אלה נוהגים גם כיום

פירות הדר (חוץ מאתרוג שיש החוששים גם לחנטה וגם ללקיטה) - דינם כשאר פירות, שהולכים רק אחרי חנטה [דרך אמונה (ד, פו), מנחת שלמה (ח"א נא, כב)].

עשבי תבלין - אם הם חד שנתיים, או שהקלח רך כירק - דינם כירק, והולכים אחרי לקיטה. ואם הצמח הוא קשה ורב שנתי - הולכים אחר חנטה, שבצמחים אלה היא יציאת העלים החדשים [שביתת השדה (עמ' רפח), ועיין באהלה של תורה להגר"י אריאל (שביעית מז)].

הוצאה לחו"ל והאכלת גוי

אסור להוציא פירות שביעית לחו"ל⁴¹ [רמב"ם (ה, ג)]. וכתבו הפוסקים שלעיר אילת מותר להוציא [שביתת השדה, הרב אליהו (עמ' פט)]. הנוסע לחו"ל - מותר לקחת עמו צידה לדרך פירות שביעית [דרך אמונה (ה, צה), הרב קרליץ], ויש שכתבו להקל רק בשעת הדחק [הרב אליהו (עמ' טו)].

פירות שביעית לגוי - אסור לתת פירות שביעית לגוי, וכן אין למכור פירות לגוי [רמב"ם (ה, יג), דרך אמונה (ה, צט) דרשינן במכילתא: 'לכם לאוכלה - ולא לגויים'. וקרא אסמכתא בעלמא, והאיסור מדרבנן].

ש. האם מותר לתת פירות שביעית לגוי המתארח בביתו?

ת. אם הזמינו, ויש לו מחויבות מוסרית לכבדו - יכול לכבדו בפירות

42. זבי"ק "ק"ס, מד"ס ונימ, מ"י פ"י - סו זמן מצ"מ מק"י. אך באוצר בי"ד, אם קנה קודם זמן הביעור, או פירות שקטף הוא או אחר מעץ שחנט בשביעית, וכן ירקות שיש בהם קדו"ש ואין בהם איסור ספיחין - יש דין ביעור.

להוציא ע"מ למכור, אבל להוציא לאכילה - מותר. אך דעת הר"ש שאף לא לצורך סחורה אסור. (דרך אמונה ה, צה ע"פ חזו"א יג, ד). להוציא אתרוג אוצר בי"ד לחו"ל - דעת הגר"ש עמאר שמוותר, וכך מביאים בשם החזו"א, אך יש מחמירים [עיין שביתת השדה (עמ' שלג)].

יאמר: 'פירות אלו הפקר לכל'. ועיין שביתת השדה (עמ' שסז). ואם קשה להוציא את הפירות לרה"ר, יכול להפקיר בתוך ביתו⁴⁴ בפני שלושה, ואח"כ יכול לחזור ולזכות ובפירות. ויש בפירות קדושת שביעית [ספר השמיטה (פרק ט' הערה 3) שביתת השדה עמ' ש"ע].

מותר להפקיר בפני אוהביו שבטוח בהם שלא יזכו בפירות [ירושלמי (פ"ט, ב), אחרונים].

שניים מתוך שלושה שמפקיר בפניהם צריכים להיות כשרים לעדות, כלומר גדולים שאינם סמוכים על שולחנו (לא קרובים של המפקיר ולא של האדם השלישי, ולא קטנים או נשים), אך השלישי יכול להיות פסול לעדות ורק שלא יהיה מבניו הסמוכים על שולחנו. ולכן השלישי יכול להיות קרוב או אישה. [דרך אמונה (פ"ז ציון הלכה ל), וכתב שכן דעת הרב אלישיב, אור לציון (עמ' נ"ו בהערה) שביתת השדה (עמ' שס"ז), ועיין בכף החיים (או"ח רמ"ו אות מ"ג)].

אדם שמסופק מתי זמן הביעור של הפרי או שחושש ומכיר בעצמו שעלול לשכוח להפקיר את הפירות בזמן הביעור, יכול להפקיר את הפירות קודם זמן הביעור, ויכוון שלא לזכות בהם עד לאחר זמן הביעור.⁴⁵ אפשרות

להפקירם בערב החג הנ"ל, ולחזור ולזכות בהם. בשאר המינים, כל מין לפי פירסום הזמנים שבהם הם כלים מהשדה - צריך להפקירם [רמב"ם (ז, יא), הליכות שמיטה (עמ' קעב)].

דרך הביעור - לרמב"ם (ז, ג) מחלק ג' סעודות לכל אדם, ומה שנתר נאסר באכילה, וצריך לאבדו מן העולם ע"י שריפה וכו'.⁴³ אך לדעת הרמב"ן (על התורה ויקרא כה, ז) מוציא את הפירות מרשותו ומפקירם, ואח"כ יכול לחזור ולזכות בפירות.

הלכה כדעת הרמב"ן שדי שיפקיר את הפירות [כך פסקו המבי"ט (ג, מח), גר"א (שנות אליהו פ"ט), חזו"א (יא ז), דרך אמונה (ז, יז), ספר השמיטה (פרק ט' הערה 3), וכתב שם שכן דעת רוב הפוסקים, הרב עובדיה (שו"ת חזון עובדיה ח"א עמ' קכט), הרב שלמה עמאר (כרם שלמה ו, ב), מנחת אשר (ז, ד)]. **ויש שכתבו שאסור להחמיר כדעות שצריך לשרוף, שהיא חומרא דאתי לידי קולא שמפסיד פירות שביעית** [משפט כהן (ס' פג), ספר השמיטה בשם מהר"י דיסקין, מנחת אשר (ס' יז)].

דרך ההפקר - כאשר מגיע זמן הביעור מוציא את הפירות ומניחם מחוץ לביתו ואומר בפני שלושה אנשים: 'פירות אלה הפקר לכל' [לשון התוספתא (שביעית ח, ד) הוא: "אחינו בית ישראל, כל מי שצריך - יבוא ויטול". וכתב בספר משפטי ארץ (עמ' 223) שלמעשה

להימנע מלקנות פירות שביעית מחנויות לאחר שעבר זמן ביעורם.
44. שביתת השדה; דרך אמונה (ז, כט); הליכות שמיטה (עמ' קפ). וכתב שם עוד ששלושת האנשים שמפקיר בפניהם אינם חייבים להיות בביתו בשעת ההפקר, אלא יכול לומר לשלושה אנשים שפוגש ברחוב, שהיין בביתו מופקר ויכוון שלא תזכה לו חצרו מיד, אלא רק אחר כמה דקות יכוון שחצירו תקנה לו. ועיין ילקוט יוסף (עמ' תעד) שלדעתו, מעיקר הדין אינו צריך להוציא את הפירות מביתו.
45. וכתב בילקוט יוסף, שיאמר לאנשים שמפקיר בפניהם, שאף שהפירות נשארים בביתו, הרי

43. יק"י ק"י: וכן דעת רש"י (פסחים נא, ב) והראב"ד (בהשגה לפ"ז ה"ג), ולכן סבר בעל חיי אדם בספר שערי צדק סי' יט אות ו להחמיר כמותם. אולם, הפוסקים הכריעו כדעת ר"ש (שביעית פ"ט מ"ח) והרמב"ן הנ"ל, כיון שהעידו שכן נהגו בארץ ישראל כבר בימי הבי"ה והמבי"ט. ולכן כתב הרב קוק שאסור לנהוג כמותו. עם זאת, לענ"ד נראה שכן יש מקום להחמיר ולהשתדל להימנע מלהותיר פירות שביעית לאחר הביעור, וכש"כ שלא ראוי לקחת כמות גדולה סמוך לזמן הביעור (ומצוי הדבר ביין ושמן), וכן נראה שראוי

ולתת בחינם לאחרים, והם יפקירו, ואז יכולים להנות מהפירות (הליכות שמיטה עמ' קפז). ועיין מנחת שלמה (ח"א, נא, יז) שכתב להקל לתת לאחרים. ואם מדובר על פירות אוצר בי"ד יש צד נוסף להקל עיין שם במנחת שלמה, כרם שלמה (ח"א ס ו-ז). ועיין ילקוט יוסף (פרק יח) שכתב שפירות אוצר בי"ד אינם צריכים ביעור, ולכן יש צד נוסף להקל לתת לאחרים].

ואם לא ביערם בשוגג או שנאנס - לא נאסרו הפירות, וכאשר נזכר - יפקירם, ויכול לחזור ולזכות בהם. [ספר חרדים, שערי צדק (לחיי אדם פ י"ט ס"ה) ספר השמיטה (פ"ט, י), מנחת שלמה (חלק ח"א נ"א, י"ז). הרב שלמה עמאר בכרם שלמה, שביתת השדה (עמ' ש"ע), הליכות שמיטה. ועוד שבדרך כלל מדובר בפירות אוצר בי"ד שיש צד לומר שפטורים מביעור].

היתר המכירה

נחלקו האחרונים בעניין היחס להיתר המכירה למעשה: ⁴⁶

דעת החזו"א (ס' כד) **והאור לציון** (שביעית עמ' ה) **לאסור את היתר המכירה**. ⁴⁷
א- כיוון שיש חסרון בגמירות הדעת, ואין רצונם של בעלי השדות באמת

הירץ הלוי, ראב"ד יפו והמושבות. אחריו קיים את ההיתר הרא"ה קוק, כאשר מילא את מקומו (וביסס את ההיתר במבואו לספר 'שבת הארץ', וכן בתשובותיו שהובאו בשו"ת משפט כהן החל מסי' נח, וכן ברבות מאגרותיו. לדוגמה: ח"ב אגרת תקנ"ה). לעומתם, דעת האבני נור (י"ד תנח), המהרי"ל דיסקין ור' שמואל סלנט בתחילה היתה להסתייג מן ההיתר, אך בהמשך הקילו למעשה בגלל הצורך. וכך היתה דעת האדר"ת. בין האוסרים התקיפים היו הנצי"ב, הרב זוננפלד והריד"ב. אחרים ביסס את האיסור החזו"א. ועיין בכל זה ב'ספר השמיטה' (חלק ב) שהציג את דעות האוסרים והמתירים.

⁴⁷ בעבר טענו האוסרים גם, שכיוון שהקרקע אינה רשומה בטאבו - המכירה לא קיימת. כיום טענה זו לא שייכת, כיוון שהעבירו חוק שנותן כח לרבנות הראשית לעשות את המכירה כאילו היא רשומה בטאבו.

נוספת היא שבזמן שקונה את היין והפירות מאוצר בי"ד יכולין שלא זוכה בהם עד אחר זמן הביעור. [דרך אמונה (פ"ז ציון הלכה כט), הליכות שמיטה (עמ קפב)].

אם הפירות היו ברשות אוצר בי"ד בשעת הביעור - אין בי"ד צריכים לבערם, שהם מופקרים, וכן הלוקח מהם לאחר הביעור - אינו צריך לבער. אך אם לקח מהאוצר לפני זמן הביעור - צריך לבער כאשר מגיע זמן הביעור. לכן, אם קנה יין אוצר בי"ד בשנה השמינית לפני פסח - צריך להפקיר את היין כשיגיע זמן ביעור היין בערב פסח, אך אם קנה את היין בחודש אייר - פטור מלבער [חזו"א (יא, ז), שביתת השדה, ועיין ילקוט יוסף (פרק יח) מה שכתב להקל בביעור בפירות אוצר בי"ד].

עבר זמן הביעור ולא ביער את הפירות, אם לא ביערם במזיד - נאסרו הפירות באכילה (י"א גם בהנאה). [נחלקו הפוסקים האם הפירות נאסרו גם לאחרים או רק לבעל הפירות. ולהלכה כשיש הפסד גדול - אפשר להקל

הם נשארים בהפקרם. ויתכוון שלא לקנותם בקניין חצרו. וכתב הרב אופיר מלכה, שאם מפקיר קודם הזמן - יפקיר בפני שלושה, אך לא צריך להוציא את הפירות מהבית בזמן ההפקר כיון שאין כאן עדיין מצות ביעור, שהרי מפקיר לפני הזמן. אך אין ראוי לעשות כן שלא במקום צורך, לפי שמפסיד מצות ביעור. [ע"י דרך אמונה פ"ז ציון הלכה כט. הליכות שמיטה (עמ' קפב)].

⁴⁶ יסוד 'היתר המכירה' הוא בדברי המבי"ט (ח"ב ס' סד) והמהרי"ט (י"ד ס' נב), שהתירו השכרת קרקע לגוי בהבלעה, ובעל 'שמן המור' (י"ד ס' ד) שהתיר מכירת הקרקע לגוי שאינו עע"ז בהבלעה. ראשוני המתירים בהוראת שעה לעשות 'היתר מכירה' ביישוב החדש הם ר' יהושע מקוטנא בעל הישועות מלכו (י"ד ס' נג,נט), הרב שמואל מוהליבר ור' יצחק אלחנן ספקטור מקובנא ועוד. ראשון לבצע את ההיתר על פיהם היה הרב נפתלי

א) כתב שבמתנה על מנת להחזיר אין איסור מכירת קרקע, כיוון ששיבת הגוי עראית ולא קבועה. ועוד, שיש מתירים בגוי שיש לו כבר קרקע בארץ ישראל. וכתבו עוד, שגם אם יש חשש 'לא תחנם', המכירה קיימת מצד 'ספק ספיקא': א) שמא הלכה כדעת הסוברים שבשליחות לדבר עבירה המעשה קיים. ב) אף אם המעשה אינו קיים, שמא הלכה כדעת התוס' בקידושין שאין אומרים שליח לדבר עבירה בשוגג.

טענה נוספת של חלק מן האוסרים היא שאין מכירת הקרקע מפקיעה את קדושתה כלל, כיוון שאין קניין לגוי בארץ ישראל, ולכן אין היתר עבודה בקרקע. ויש מחמירים עוד כשיטת המב"ט (הביאו הבי"י בשו"ת אבקת רוכל סי' כב, כג, כה. שו"ת המב"ט א, כא), שאין בעלות הגוי מפקיעה את הקדושה אפילו מן הפירות.

על כך השיבו: יסוד היתר המכירה בכך ששמיטה בזמן הזה דרבנן, ולכך יש גם לצרף את הדעות ששמיטה בזמן הזה רק ממידת חסידות (כן דעת הרז"ה). כיוון ששמיטה דרבנן, סומכים על דעת הראשונים (רש"י, ותרומה) שיש קניין לגוי להפקיע את קדושת הארץ. כמו כן, להלכה פוסקים כדעת הבית יוסף (שו"ת אבקת רוכל סי' כה) שאין קדושת שביעית בפירות גוים.⁴⁸ וטענו עוד, שבמקרים רבים משמעות שמירת השמיטה במלא

למכור. ואע"ג שדברים שבלב אינם דברים והמכירה נעשתה, מ"מ כשיש 'אין סהדי' ואומדנא דמוכח שרצון הבעלים אינו למכור את השדה - יש חשש שהמכירה אינה תקפה.

ב- יש איסור 'לא תחנם' במכירת קרקע לגוי, וממילא יש חשש לתוקף עצם המכירה, כיוון שמוכרים ע"י הרבנות, ואין שליח לדבר עבירה. ואף ש"א אומרים שבשליחות לדבר עבירה השליחות קיימת, אך דעת הרמב"ם שהשליחות בטלה, והעיקר להלכה כדעת הרמב"ם. ועוד, שדי בכך שהמוכר יכול לומר קים לי כהפוסקים שהמכירה בטילה, ואם כן המכירה אינה עומדת בדין ואינה מכירה.

לעומתם, דעת הרב עובדיה יוסף (יבי"א ח"י יו"ד לו-מב. וכן נהגה הרבנות הראשית לדורותיה) שאפשר לעשות את היתר המכירה, והוא תופס מעיקר הדין, ויש גמירות דעת, כיוון שאין המכירה עולמית אלא לזמן. ועוד, שמצינו בהלכה מכירת ממון שאינה נעשית אלא כדי להנצל מאיסור מסויים (כגון, חמץ, בהמה מבכירה ועוד). לגבי הטענה של איסור 'לא תחנם', מקפידים שהקרקע נמכרת לגוי שאינו עובד ע"ז (ישמעאל) ולדעת ה'מזבח אדמה' אין בכך איסור.⁴⁸ ועוד, שדעת התוס' בע"ז והברכי יוסף (או"ח רנד), שדבר שנעשה לטובת ישראל אין בו איסור לא תחנם. ועוד, שבשדי חמד (כללים אות ל סי

משום שהגוי עצמו אינו מצווה על השמיטה, ולכן דין הפירות הוא כמו בדיגון גוי ועיסת גוי שפטורים ממעשר וחלה משום ש'בשעת חובתה פטורה' (עי' במשנה חלה ג, ג-ו). ועי"ש בפאת השלחן שטען עוד שבשמיטה דרבנן גם הרמב"ם מודה שיש קניין לגוי להפקיע, עפ"י דברי הגר"א בביאורו ל'ש"ע יו"ד שלא ס"ק ח וס"ק כו, ולעניין משמעות סברא זו להיתר מלאכה בקרקע, עי' מבוא לשבת הארץ אות יא בסופו.

48. ואף שדעת הבי"י (חו"מ רמט) שאסור להביא מתנת חנם לגוי אף שאינו עובד ע"ז, מכל מקום כתב הרב מזבח אדמה שיש לחלק בין מתנת חנם למכירת קרקע.

49. יקיי" קיי"ן: יש להוסיף, שלעניין קדושת הפירות והפקעת איסור ספיחין, גם אם נאמר שאין קניין לגוי בארץ ישראל, עפ"י ביאורו של פאת השלחן לדברי הרמב"ם בפ"ד הכ"ט (ועי' אבקת רוכל סי' כד), אין קדו"ש ואיסור ספיחין חל על פירות שגדלו ברשות הגוי

והמנחת שלמה (ח"א, מד), שאף הנוהגים להחמיר ולא לסמוך על היתר מכירה יכולים לקנות פירות העץ מחנות של היתר מכירה ולאוכלם בקדושה, כיון שאין בפרי העץ איסור ספיחין ואין חשש של 'לפני עור' באיסור סחורה או במסירת דמי שביעית לעם הארץ, כיון שבעלי החנויות סומכים על המקלים, ואיסור סחורה הוא רק על המוכר (נכו דעת הנודע ביהודה (מהדו"ק אה"ע עז) והכפות תמרים (סוכה לט)), ואין לאסור את הפירות עצמם, כיוון שנוהגים להקל באיסור שמור ונעבד כדעת הרמב"ם.

המתארח ומגישים לפניו פירות או ירקות היתר מכירה - מי שמחמיר על עצמו, ומתארח בבית חברו ומביאים לו פירות של היתר מכירה - מותר לו לאוכלם. אף בירקות, כאשר מסופק אם מדובר על ירקות של היתר מכירה, יש מיני ירקות שיש בהם צדדים נוספים להקל, כגון עגבניה, פלפל, ומלפפון שחלקם הגדול גדל בחממות ובגידול בחממות מעיקר הדין אין איסור ספיחין, ויתכן גם שהגיעו מגבולות עולי מצרים או משדה גוי, ולכן יש ס"ס להקל, בנוסף לעצם הספק אם הלכה כמקילים בהיתר המכירה מצד עצמו.

חומרתה עלולה למוטט חלק ניכר מההתישבות החקלאית בעיקר באזורים מרוחקים שקשים להתישבות, ולכן יש למצוא היתר כאן כעין היתרו של רבי ינאי (בבלי סנהדרין כו, א): 'פוקו וזרעו בשביעית משום ארנונא'.

ש. אילו מלאכות מותר לעשות בשדה שנמכרה בהיתר מכירה?

ת. דעת הרא"ה קוק [בסוף המבוא לשבת הארץ (סוף אות טו)] שמותר לעשות רק מלאכות דרבנן, ולא מלאכות האסורות מהתורה. מלאכות האסורות מן התורה יש לעשות רק ע"י גויים. כך פסקו מכון התורה והארץ (עמ' 140), ולכן אסרו חרישה זריעה זמירה ע"י ישראל ויש לעשותם רק ע"י גוי. וכך דעת הרב אויערבאך (מעדני ארץ י, ט) שמותר רק מלאכות דרבנן, אך כתב שמותר לעשות בצירה וקצירה כרגיל. טעמו: כיוון שלדעת הבי"א אין קדושה בפירות, ממילא אין חובת הפקר בגידולים, ומותר לקטוף כרגיל. כך פסק הרב רווח (עמ' צח). ודעת הרב עובדיה (חזו"ע עמ' ריא) שיש לעשות מלאכות של תורה ע"י גוי, אך אם אי אפשר מותר ע"י יהודי.

כלים שבושל בהם היתר מכירה - אף מי שמחמיר בהיתר מכירה יכול לאכול בכלים שבישלו בהם ירקות של היתר מכירה, אף בכלי בן יומו, כיוון שעושים ע"פ הוראת חכם כמו שכתבו הבי"א והרמ"א (יורה דעה סד, ט) בעניין חלב הדבוק לכרס שנהגו לאסור, ובני ריינוס נהגו בו היתר, שאין אוסרים כלים של בני ריינוס לאחרים, הואיל ונהגו היתר ע"פ חכם. [אור לציון (שם), מנחת שלמה (ח"א, מד)]

קניית פירות מהסומכים על היתר המכירה - כתבו החזו"ע (עמ' קצו),